

**VYSOKÁ ŠKOLA
EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ, O. P. S.,
ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**EKOLOGICKÁ KRIZE
JAKO KRIZE LIDSKÝCH POTŘEB A HODNOT**

Autor práce: Vocetka Pavel
Studijní obor: Regionální studia (6702R014)
Forma studia: Kombinované studium
Vedoucí práce: doc. RNDr. D. Procházková, PhD., DrSc.
Katedra: **SPOLEČENSKÝCH VĚD**
2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....

Děkuji vedoucí bakalářské práce doc. RNDr. D. Procházkové, PhD., DrSc.

za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ZÁKLADNÍ EKOLOGICKÉ POJMY	8
1.1. Ekologie	8
1.1.1 Pojem ekologie.....	8
1.1.2 Členění ekologie.....	9
1.1.3 Ekologie jako systém věd.....	9
1.2. Životní prostředí (ŽP)	10
1.2.1 Charakteristika pojmu ŽP	10
1.2.2 Členění ŽP.....	10
1.3. Ekosystém	12
1.3.1 Biosféra	12
1.3.2 Populace	12
1.3.3 Nika.....	13
1.4. Trofický (potravní) řetězec	13
1.4.1 Rozdělení organismů z hlediska metabolismu.....	14
1.4.2 Rozdělení organismů z hlediska trofické úrovně.....	14
2. ZÁKLADNÍ EKOLOGICKÁ PROBLEMATIKA	15
2.1 Příčiny ekologických problémů	15
2.1.1 Změny vzorců spotřeby surovinových a energetických zdrojů.....	15
2.1.3 Ekonomické a sociální příčiny ekologické problematiky	16
2.2 Členění ekologických problémů	17
2.3 Příklady narušení životního prostředí	18
2.3.1 Kontaminace vodních zdrojů	18
2.3.2 Ovzduší	18
2.3.3 Ohrožení (degradace) půdy	19
2.3.4 Ohrožení biologické diverzity	20
2.4 Globální klimatické změny	22
2.4.1 Globální oteplování	22
2.4.2 Narušování ozonové vrstvy	23
2.5 Zásadní důvody ochrany přírody	24
3 ENVIRONMENTALISTIKA	25
3.1. Schematický historický přehled působení člověka na ŽP	25
3.1.1 Období lovecko-sběračské	25
3.1.2 Období zemědělsko-pastevecké.....	25
3.1.3 Období industriální - antropocén.....	26
3.2 Environmentalistika jako vědní obor	28
3.3 Environmentalismus	28
3.3.1 Charakteristika pojmu	28
3.3.2 Historie environmentalismu	29
3.3.3 Kritika environmentalismus	29

3.4 Environmentální politika EU	30
3.4.1 Hlavní zásady environmentální politiky EU	30
3.4.2 Subjekty environmentální politiky	32
3.5 Environmentální legislativa EU	34
4. UDRŽITELNÝ ROZVOJ	35
4.1 Charakteristika pojmu udržitelný rozvoj	36
4.2 Strategie udržitelného rozvoje	36
4.2 Úkoly Strategie udržitelného rozvoje	37
4.3 Česká republika a ochrana životního prostředí	38
4.4 Vyjednávání ČR s EU v oblasti životního prostředí	39
4.5 Cíle Strategie udržitelného rozvoje v ČR.....	40
5. PŘEKÁŽKY NASTOLOVÁNÍ FOREM UDRŽITELNÉHO ROZVOJE	42
5.1 Systémové příčiny překážek.....	42
5.2 Sociálněpsychologické příčiny překážek.....	43
5.3 Genetické příčiny překážek.....	43
5.4 Filozofické příčiny překážek	44
ZÁVĚR.....	45
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:.....	49
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	53
SEZNAM PŘÍLOH:	54
Příloha č. 1 Nástroje pro podporu řízení ochrany obyvatelstva a udržitelného rozvoje	54
ABSTRAKT.....	63
ABSTRACT	64

ÚVOD

Žijeme v moderním světě, plném technickém zázraků. Dynamický rozvoj civilizace tak sice na jedné straně člověku přináší životní komfort, na druhé straně si však vybírá neúprosnou daň v obrovském množství stresových zátěží a k mnoha z nich dochází v důsledku narušených vazeb v řetězci přírodních zákonitostí a tím narušené harmonie celé této planety.¹

Lidstvo si svojí činností podrobovalo přírodu již od vzniku a rozvoje prvních civilizací. Do poloviny 19. století se příroda na důsledky těchto změn ještě dokázala víceméně adaptovat. Vynálezem parního stroje v roce 1784, byla odstartován tzv. „antropocén – éra člověka“², ve kterém se dosavadní působení člověka na prostředí okolní přírody začalo významně měnit. Lidská populace, uchvávena nekritickým obdivem k technickému pokroku, začala stále více plýtvat neobnovitelnými přírodními zdroji paliv a nerostů, bez ohledu na postupující znečištění vody, půdy, vzduchu. Činnost člověka se začala negativně odrážet v celoplanetárním systému.

Postupující změny klimatu, narůstající redukce druhů organismů atp. se staly globálními problémy 21. století. Většina ekologů začala na nejzávažnější ekologické problémy upozorňovat již před mnoha lety, hledání a nalezení východiska ovšem nebyly uděleny potřebné priority. Zákonodárství jak Evropské unie tak USA, se sice negativními dopady lidské činnosti na životní prostředí zabývá, ale užívané postupy nejsou dosud dostatečně účinné.

Současný stav ekologie na naší Zemi by měl znepokojovat každého racionálně uvažujícího člověka, a proto jsem si pro svoji bakalářskou práci zvolil právě toto téma – „Ekologická krize jako krize lidských potřeb a hodnot“ - ve které se chci jednak zabývat faktory které stav ekologie nejvíce ovlivňují a především věnovat pozornost environmentální problematice a otázce udržitelného rozvoje.

Moje bakalářská práce představí postupně vše, co jsem z dostupných zdrojů (uvedených v přehledu použité literatury) o dosavadním stavu poznatků v oblasti ekologie k dané problematice vytěžil.

Mým cílem je vyvodit z daného přehledu závěrečné zodpovězení otázky - nakolik jsou aktuální hrozby ekologické krize důsledkem krize lidských potřeb a hodnot a do jaké míry důsledkem neovlivnitelných přirozených událostí.

¹ PAULY, J. *Životospřáva dostihového jezdce*. 1. vyd. Praha, 1993. s. 4-5

² PAULY, J. *Životospřáva dostihového jezdce*. 1. vyd. Praha, 1993 - kapitola 3.1.3

Bakalářskou práci jsem rozdělil do pěti základních oblastí:

- v první části vymezím základní ekologické pojmy a jejich členění,
- ve druhé části budu charakterizovat základní ekologickou problematiku,
- ve třetí části uvedu získané informace z oblasti environmentalistiky
- ve čtvrté části uvedu charakteristiku, strategii a úkoly koncepce udržitelného rozvoje a jejího promítnutí v podmínkách České republiky,
- v páté části předložím získané informace o překážkách v zavádění forem udržitelného rozvoje
- v závěru provedu shrnutí nejdůležitějších výsledků, uvedu důvody a případné možnosti jejich využití.

V jednotlivých kapitolách své bakalářské práce jsem vzhledem ke snaze o zachování časové aktuálnosti informací čerpal z podkladů uváděných na internetu a ze zdrojů uvedených v přehledu použité literatury s tím, že pro jednotlivé kapitoly jsem prioritně zvolil tyto autory:

- základních ekologické pojmy – Herčík, Reichholf,
- základní ekologická problematika – Mezřický,
- environmentalistika - Mezřický, Keller, Kohák,
- udržitelný rozvoj – Procházková, Mezřický, Keller,
- překážky nastolování forem udržitelného rozvoje – Mezřický, Kohák

1 ZÁKLADNÍ EKOLOGICKÉ POJMY

1.1. Ekologie

Původ pojmu ekologie vychází ze spojení řeckého slova **oikos**³ jako předpony ke slovu **logos**⁴. Jako samostatný vědní obor ekologie existuje již přes sto let. Poprvé byl v historii tento pojem použit v roce 1869 německým filozofem a biologem Ernestem Haeckelem. (1834 – 1919)^{5,6}, který tento vědní obor definoval jako nauku o vzájemných vztazích mezi organismy a jejich životním prostředím. Zhruba o sto let později začala být ekologie vnímána ze širšího hlediska jako věda o struktuře a funkci přírody, přičemž se přihlíželo k předpokladu, že lidstvo je součástí této přírody.⁷ Ale teprve dramatické změny v životním prostředí posledních let vedly k jejímu postupnému pronikání do vědomí široké veřejnosti.⁸

1.1.1 Pojem ekologie

V současné době se pojmu ekologie užívá v několika významech a rovinách:⁹

- v původním významu jako biologická věda, jejímž oborem je vztah organismů k jejich prostředí a vazby mezi organismy navzájem,
- dále se pojem ekologie užívá v širokém smyslu jako ochrana životního prostředí nebo dokonce v slovním spojení význam pojmu přírodní prostředí nahrazuje (např. ekologicky šetrný výrobek znamená výrobek šetrný k životnímu prostředí),
- ekologie však může být také označením pro určitou filozofii a ideologii (např. v tvrzení *hlubinná ekologie je základním přesvědčením radikálního ekologického hnutí*).

³ GARDAVSKÝ, V. Poznávací, aplikační a vzdělávací funkce geografie. Studia Geographica 92, GGÚ ČSAV, Brno 1988 ISBN 99-907522-0X.

⁴ znamenající vědu

⁵ Kolektiv autorů. *Malý sociologický slovník*. Praha: Svoboda, 1970, s. 71

⁶ EKOLOGIE *Příroda* [online]. 27.4.2005 [cit. 2009-03-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.priroda.cz/slovník.php?detail=962>>. ISSN 1801-2767

⁷ HERČÍK, M. *111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost*. Ostrava, 2004. s. 15

⁸ REICHHOLF, J. *Žít a přežít v přírodě*. 2. vyd. Praha, 2002. s. 6-7

⁹ KOVÁŘ, P. *Ekosystémová a krajinná ekologie*. 1. vyd. Universita Karlova : Karolinum, 2008. 90. ISBN 978-80-246-1507-3.

V tomto posledním pojetí je však zahrnována pod pojem ekologismus nebo jako charakteristiku pojmu ekologie, z které budu nadále v práci vycházet, jsem zvolil definici použitou profesorem Herčíkem:¹⁰ **Ekologie je věda, která studuje vztahy mezi organismy a jejich prostředím. Podrobně studuje vztahy a chování mezi jedinci, populacemi, konečně celého společenstva (biocenózy). Pojednává o ekosystémech, trofických strukturách ekosystémů, předávání energie, potravních řetězcích a konečně o vzájemném ovlivňování a působení organismů a prostředí.**

1.1.2 Členění ekologie

Ekologii můžeme členit z několika pohledů, nejrozšířenější je její dělení ve formě systému ekologických věd a dle šíře zkoumaných objektů: např. ekologie obecná, aplikovaná, produkční, ekologie jedince (autekologie), populací (demekologie), společenstev (synekologie), biomů atp.¹¹

1.1.3 Ekologie jako systém věd¹²

- **ekofyziologie** – zabývá se studiem změn a adaptací fyziologických funkcí souvisejících se změnami prostředí,
- **ekoimunologie** - sleduje vliv prostředí a jeho změn na práci a efektivitu imunitního systému,
- **environmentalistika** - je věda zabývající se vztahem člověka a životního prostředí. Tvoří tak doplněk ekologie.

¹⁰ HERČÍK, M. *111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost.* Ostrava, 2004. s. 16

¹¹ KLAUS, V. *Modrá, nikoli zelená planeta : Co je ohroženo: klima, nebo svoboda?.* 2. rozš. vyd. [s.l.] : Dokořán, 2008. 216. ISBN 978-80-7363-243-4. s. 25-30

¹² EKOLOGIE PRIMACK, R., B., KINDLMANN, P., JERSÁKOVÁ, J. *Biologické principy ochrany přírody.* 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 349. ISBN 80-7178-552-0.

1.2. Životní prostředí (ŽP)

1.2.1 Charakteristika pojmu ŽP

Životní prostředí je aplikovanou částí ekologie a zahrnuje soubor vnějších faktorů prostředí, ve kterém člověk žije a které na něho působí. Z tohoto pohledu je užíváno několik definic:¹³

- životní prostředí je soubor přírodních, umělých a sociálních složek světa, které jsou (nebo mohou být) v bezprostředním styku s člověkem,
- životní prostředí je ta část světa, s níž je člověk ve vzájemné interakci, čili kterou využívá, ovlivňuje a které se přizpůsobuje,
- životní prostředí je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismu včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie¹⁴.

1.2.2 Členění ŽP

Bezprostřední interakce mezi člověkem a jeho prostředím se realizují lidskými činnostmi. Z tohoto hlediska dále rozlišujeme například: pracovní prostředí, obytné prostředí, rekreační prostředí, další druhy prostředí (léčebné, sportovní atd.).

Pro definování životního prostředí je důležité pojetí, koho je a komu má toto "prostředí" sloužit. V tomto smyslu existují dva základní pohledy:

- **biocentrický** (příroda a člověk je jen její součástí),
- **antropocentrický** (příroda slouží především člověku).

Z hlediska živé a neživé přírody rozdělujeme prostředí v ekologickém pojetí na:

- **biotické** (tvořeno živou hmotou- všemi živými organismy),
- **abiotické** (tvořeno neživou hmotou - půda, voda, vzduch a přírodní síly - záření, přitažlivost atd.).

¹³ HERČÍK, M. *111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost*. Ostrava, 2004. s. 15

¹⁴ ZÁKON č. 17/1992 Sb. o životním prostředí ve znění zákona č. 123/1998 Sb. a zákona č. 100/2001 Sb. Dostupné na WWW: < http://www.eis.cz/dokumenty/44_5_0_12005-10-29_18-25-54.htm >

Z pohledu ekologického můžeme ŽP členit na:

- **přírodní** (příroda s nenarušenou ekologickou rovnováhou - přírodní prostředí bez antropogenní činnosti - rovníkové pralesy, tundry atd.),
- **přirozené** (s částečně narušenou ekologickou rovnováhou – například pastvina s malým počtem dobytka),
- **znehodnocené** (se silně narušenou ekologickou rovnováhou - například pastviny s nadměrným počtem dobytka),
- **umělé** (ekologická rovnováha je zcela potlačena antropogenní činností – například panelákové sídliště, městské čtvrti, průmyslové oblasti atd.).

1.3. Ekosystém

Ekosystém patří v ekologii mezi nejvíce frekventované pojmy. Obecně je tvořen společenstvím (biocenózou) živočichů, rostlin a mikroorganismů, kteří jsou v určitém prostoru (biotopu) ve vzájemném vztahu i ve vztahu k prostředí, a tvoří tak ekologickou jednotku s látkovým oběhem. Mezi nejmenší ekosystémy patří louka, les, pole, rybník, jezero, mezi vyšší jednotky krajina, biom a biosféra.¹⁵

Biocenóza na určitém biotopu tedy vytváří funkční ekologický systém, který je v obecném pojetí označován jako ekosystém. Legislativa ČR definuje ekosystém jako funkční soustavu živých a neživých složek životního prostředí, jež jsou propojeny navzájem – látkovou výměnou, energetickým tokem a předáváním informací a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém čase a prostoru.

1.3.1 Biosféra

Biosféra¹⁶ je globálním ekosystémem Země, ve kterém existuje život. Sahá od hlubin oceánů až po horní vrstvy atmosféry. Na jejím stavu a neporušenosti závisí existence všeho života na Zemi.¹⁷ Převážná část této ekosféry je dnes tvořena tzv. **noosférou** (technosférou), což je moderní biosféra přírodní krajiny, která byla přeměněna, degradována nebo nahrazena umělými ekosystémy městskými, zemědělskými, průmyslovými¹⁸.

1.3.2 Populace

Biotický systém tvořený skupinou jedinců téhož druhu kteří mají společný genofond a žijí v určitém prostoru a čase (např. smř v Konopišti atp.) je označován pojmem populace.¹⁹ Populace může zahrnovat v širším pojetí i všechny jedince žijící v biosféře (např. lidstvo). V populaci se projevují biologické vlastnosti jedinců. Má určitou organizaci a strukturu, je velmi citlivá na vnější vlivy.

¹⁵ HERČÍK, M. *111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost*. Ostrava, 2004. s. 23-25

¹⁶ [Http://www.zemepis.eu/stranka/biosfera](http://www.zemepis.eu/stranka/biosfera) [online]. 2006, 12.12.2008 [cit. 2009-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.zemepis.eu/stranka/biosfera>>.

¹⁷ REICHHOLF, J. *Žít a přežít v přírodě*. 2. vyd. Praha, 2002. s. 214

¹⁸ HERČÍK, M. *111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost*. Ostrava, 2004. s. 25

¹⁹ HERČÍK, M. *111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost*. Ostrava, 2004. s. 19-23

- **Natalita** je schopnost živých organismů udržovat svoji početnost v souladu s prostředím. V příznivém prostředí se početnost populace zvětšuje.
- **Mortalita** naopak vyjadřuje počet jedinců, kteří umírají v populaci za určitou jednotku času.
- **Podíl růstu** (procento ročního přírůstku) je rozdíl mezi procentem natality a mortality.

Dle údajů uváděných v internetových stránkách Gnosis9.net²⁰ žilo na přelomu roku 2005/2006 na Zemi 6,5 miliardy lidí. Každý den v průměru přibývá 210 tisíc lidí (365 tisíc dětí se narodí, 155 tisíc osob zemře). Pokud se stávající trend nezmění, bude hranice 7 miliard překročena v období 2012 – 2013 a hranice 9 miliard bude překročena do roku 2050.

1.3.3 Nika

REICHHOLF²¹ ve shodě s HERČÍKEM²² uvádí, že ekologickou nikou je označováno místo začlenění určitého druhu do společenství různých druhů. Je souborem všech činitelů prostředí, které organismus nebo populace v určitém obsazeném prostoru využívá pro svoje životní funkce (množení, růst, potrava, vztahy mezi partnery a nepřáteli atd.). Nika je obecnější, širší pojem než stanoviště.

V souvislosti s ekologickou nikou jsou někdy používány termíny:

- **autochtonní druh** – tj. původně obývající druh,
- **alochtonní druh** – tj. druh přicházející odjinud.

1.4. Trofický (potravní) řetězec

Každý ekosystém potřebuje mít pro svoji existenci zajištěn přítok energie. Základní energii dodává Slunce ve formě slunečního záření (ultrafialového, světelného a infračerveného).

²⁰ LIDSKÁ POPULACE NA ZEMI MUSÍ BÝT VÝRAZNĚ OMEZENÁ : *Gnosis9* [online]. 2004 , 1.2.2009 [cit. 2008-07-19]. Dostupný z WWW: <<http://gnosis9.net/view.php?cisloclanku=2006010008>>.

²¹ REICHHOLF, J. *Žít a přežít v přírodě*. 2. vyd. Praha, 2002. s. 218

²² HERČÍK, M. *111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost*. Ostrava, 2004. s. 22-23

1.4.1 Rozdělení organismů z hlediska metabolismu

Podle způsobu metabolismu organismy rozdělujeme na organismy autotrofní (producenty) a heterotrofní (konzumenty). Autotrofní organismy jsou schopny vytvářet organické látky vlastních těl jejichž konzumací se živí heterotrofní organismy.

V potravním řetězci zaujímají konzumenti různá postavení jako:

- **herbivoři** – býložravci,
- **omnivoři** – všežravci,
- **karnivoři** – masožravci,
- **dekompozitoři** (označovaní také jako destruenti, reducenti, saprofágové) – bakterie, plísně a houby, které se živí rozkladem živé nebo mrtvé organické hmoty. Konečnými produkty jejich činnosti jsou opět základní minerální živiny dostupné fototrofním organismům ²³

1.4.2 Rozdělení organismů z hlediska trofické úrovně

Trofická úroveň je dle HERČÍKA²⁴ určována počtem stupňů předávání energie mezi jednotlivými druhy. Je klasifikací stupňů přijímání potravy, nerozděluje druhy organismů.

- I. trofická úroveň – rostliny
- II. trofická úroveň – primární konzumenti (býložravci)
- III. trofická úroveň – sekundární konzumenti (masožravci)
- IV. trofická úroveň – terciální konzumenti (masožravci vyšších řádů, tzv. predátoři)

Určitá populace může střídat úrovně podle dostupnosti potravin. Všežravci mohou vstupovat do trofické úrovně na různých stupních, a to platí i pro člověka. Vegetariáni²⁵ vstupují jako primární konzumenti. Při konzumaci hovězího masa jako sekundární konzumenti a konečně při konzumaci masa štik, pstruhů atd. jako terciální konzumenti.

²³ HERČÍK, M. *111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost*. Ostrava, 2004. s. 27-31

²⁴ HERČÍK, M. *111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost*. Ostrava, 2004. s. 29-31

²⁵ ŘÍHOVÁ AMBROŽOVÁ, J. *Konzumenti*. From *Encyklopedie hydrobiologie : výkladový slovník* [online]. Praha: VŠCHT Praha, 2007 [cit. 2009-04-08]. Available from www: <http://vydavatelstvi.vscht.cz/knihy/uid_es-006/ebook.html?p=K019>

2. ZÁKLADNÍ EKOLOGICKÁ PROBLEMATIKA

2.1 Příčiny ekologických problémů

MEZŘICKÝ²⁶ uvádí, že lze za hlavní příčiny negativního ovlivňování životního prostředí na naší planetě jednak označit změny vzorců spotřeby přírodních zdrojů, ke kterým dochází v důsledku stále se zvyšujících nároků na uspokojování lidských potřeb a rovněž v důsledku nárůstu lidské populace, tedy počtu jedinců, kteří nároky na prostředí (čerpání zdrojů, zábor ploch, výstavba sídel atd.) různou měrou uplatňují.

2.1.1 Změny vzorců spotřeby surovinových a energetických zdrojů

Základním rysem chování lidské společnosti je stále intenzivnější spotřeba energetických zdrojů a surovin. Řada zdrojů je sice považována za obnovitelné, dlouhodobé a v porovnání s lidskou existencí za relativně trvalé (například sluneční energie, voda) nebo za průběžně se obnovující (biomasa rostlin a živočichů). Další zdroje jsou však výskytem, množstvím, dosažitelností a především rychlostí přirozené obnovy omezené, a tedy považované (v porovnání s životem generací) za vyčerpatelné - neobnovitelné. Se vzrůstající nedostupností stoupá cena surovin.

Globální spotřeba energie vychází ze šesti primárních zdrojů²⁷:

- ropy a ropných produktů (44 %),
- zemního plynu (26 %),
- uhlí (25 %),
- vodních elektráren (2,5 %),
- jaderných elektráren (2,4 %),
- ostatních typů obnovitelných zdrojů (0,2 %).

V tomto výčtu však není přihlíženo k významnému nekomerčnímu zdroji, kterým je palivové dřevě a rostlinné zbytky z úrody, které jsou nezanedbatelným zdrojem energie k topení a přípravě pokrmů. Odhady Mezinárodní energetické agentury předpokládají, že tento zdroj energie tvoří asi třetinu celkové energetické spotřeby v Africe, Asii a Latinské Americe.

²⁶ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s.27-31

²⁷ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s.37

V nejchudších zemích těchto kontinentů pak pokrývá 80-90 % celkové spotřeby energie. Recyklace a opakované využívání surovin z odpadů je zatím v globálním měřítku v porovnání s těžbou skoro zanedbatelné.

2.1.1 Nárůst lidské populace

Jako další z vážných problémů budoucnosti se profiluje neustálé zvyšování počtu obyvatel měst a rozšiřování zastavěných ploch. Na počátku dvacátého století žilo v městech²⁸ necelých 15 % světové populace zatímco dle prognózy bude patrně v roce 2020 ve městech žít kolem dvou třetin veškerého obyvatelstva světa. Počet lidí na Zemi zřejmě v polovině 21. století přesáhne devět miliard.²⁹

Znepokojující je v této souvislosti závěr ředitele Britského antarktického výzkumného programu (British Antarctic Survey, BAS) profesora Chrise Rapleyho³⁰ z kterého vyplývá, že stávající počet zástupců lidského druhu není udržitelný a mělo by dojít k jeho výrazné redukci. Za optimální počet považuje Rapley 2 až 3 miliardy osob, což by v zájmu ostatních životních forem představovalo snížení o více než 50 procent.

Omezení a zvrácení populačního růstu je dosti opomíjeným tématem při diskusích o stavu životního prostředí. Odborníci se této otázce záměrně vyhýbají, protože ji považují za eticky ožehavou, ale pokud má být úspěšně vyřešen problém s globálním oteplováním, znečišťováním planety, vyčerpáváním přírodních zdrojů a snižováním druhové rozmanitosti, pak se diskusím ani následným opatřením v tomto směru nelze vyhnout.

2.1.3 Ekonomické a sociální příčiny ekologické problematiky

Globální problémy ekologické problematiky mají své globální ekonomické a sociální příčiny a souvislosti v jejichž důsledku je ohrožen život biosféry nebo velké ekosystémy a světová sociálně-ekonomická stabilita a tím politické uspořádání. Tyto problémy se dotýkají celého lidského společenství nebo kontinentů, jen výjimečně pouze jednotlivých regionů. Proto jsou řešitelné jen společným úsilím národů celého světa.

²⁸ tj. v sídlech s více než 2500 obyvateli

²⁹ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s.27-31

³⁰ LIDSKÁ POPULACE NA ZEMI MUSÍ BÝT VÝRAZNĚ OMEZENA : *Gnosis9* [online]. 2004, 1.2.2009 [cit. 2008-07-19]. Dostupný z WWW: <<http://gnosis9.net/view.php?cisloclanku=2006010008>>.

- **hlavní globální příčiny problémů:**
 - růst světové populace
 - nekontrolovaný průmyslový růst
 - hrozba energetické krize
 - hrozba potravinové krize
 - nekontrolovaná urbanizace
 - konfliktní vztahy Sever-Jih

- **doprovodné globální problémy:**
 - zdravotní problémy světové populace
 - ekologičtí uprchlíci
 - nezákonný obchod s nebezpečnými odpady a štěpnými materiály
 - negramotnost
 - informační šum (snížení významu globálních hrozeb)

2.2 Členění ekologických problémů

Vlivy lidské činnosti na prostředí mohou nabývat různého rozsahu - co do rozlohy zasažené plochy mohou být místně omezené nebo zasahující celé kontinenty, odehrávají se v různých časových horizontech (krátkodobé, dlouhodobé) a mohou nabývat různé intenzity (nízké koncentrace škodlivé látky, vysoké koncentrace). Všechny tyto aspekty se mohou různým způsobem kombinovat a vyústit v problémy různého typu. Tradičně jsou ekologických problémy charakterizovány dle územního rozsahu na lokální (regionální, národní) a globální.

Mezi problematiku lokálního, regionálního a národního charakteru s dalekosáhlým dopadem tak například řadíme: degradaci půdy, kontaminaci vod, růst spotřeby zdrojů, produkci odpadů, růst populace atp.

Za globální problémy je považováno například: globální oteplování, narušování ozonové vrstvy, kyselá atmosférické depozice, ohrožení biologické diverzity, celosvětový růst lidské populace, narušení ekologického servisu přírody.

Mnohé z ekologických problémů mají jak charakter lokální, tak i globální. Ekologické problémy však také lze členit podle dalších hledisek, např. podle složky prostředí, kterého se týkají, tedy na problémy vody, ovzduší, půdy, biosféry apod.

2.3 Příklady narušení životního prostředí

2.3.1 Kontaminace vodních zdrojů

Voda je základní složkou prostředí, má funkci univerzálního rozpouštědla a podílí se na transportu živin i zplodin. Organismy v průměru obsahují okolo 60 %, ale často i 99 % vody. Největší zásobárnou vody je oceán, ve kterém je vázáno okolo 97 % vody.

Více než 1 miliarda lidí trpí na celém světě nedostatkem pitné vody. Na dostatek vody je však do značné míry vázána i likvidace odpadů. Nedostatek pitné vody, ve spojení s nevhodným způsobem odvodu splašků, má katastrofální důsledky, a to zejména v rozvojových zemích - MEZŘICKÝ³¹ uvádí úmrtí 2 až 5 milionů lidí ročně a odkazuje na expertizy Spojených národů, dle kterých do roku 2020 na následky nedostatku vody zemře z těchto příčin 52 až 118 milionů lidí.

Problematika vodních zdrojů spočívá v kontaminaci, dosažitelnosti a nerovnoměrné distribuci. Činnost člověka se negativně nepromítá pouze do znečištění vodních zdrojů. Významné jsou v tomto ohledu i nevhodné zásahy do vodního režimu v dané krajině.

Typy znečištění vodních zdrojů: eutrofizace³², ropné produkty, sloučeniny těžkých kovů, chemikálie, radioaktivní látky, odpady atp.

2.3.2 Ovzduší

Největší vliv na zvyšování koncentrací škodlivých látek mají spalovací procesy. Intenzivní využívání nekvalitního, zejména hnědého uhlí s vysokým obsahem síry v městech a na n a n ě v ězaných průmyslových aglomeracích je označované jako smog³³ a důsledkem je vytvoření kyselé atmosférické depozice. To má negativní dopad i na prostředí sladkých vod, kvalitu půdy, životaschopnost lesů a životní prostředí všeobecně.

V současné době se však stále častěji v městských aglomeracích objevuje jako následek intenzivního automobilového provozu další druh smogu, který má značný korozivní, hygienický a biodegradační efekt.

³¹ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s.32

³² ŘÍHOVÁ AMBROŽOVÁ, J. *Eutrofizace*. From *Encyklopedie hydrobiologie : výkladový slovník* [online]. Praha: VŠCHT Praha, 2007 [cit. 2009-03-22]. Available from www: <http://vydavatelstvi.vscht.cz/knihy/uid_es-006/ebook.html?p=E007>

³⁴ ADAMEC, V. A KOL. : *Doprava, zdraví a životní prostředí*, GRADA 2008 ISBN 978-80-247-2156-9.

ŠUTA, M. *Účinky výfukových plynů z automobilů na lidské zdraví*, Děti Země 2008 ISBN 80-86678-10-5.

2.3.3 Ohrožení (degradace) půdy

Zemědělská - tedy obdělávaná – půda je z velké části umělý systém, který před započítáním zemědělství v přírodě neexistoval. Do tohoto polo přirozeného substrátu musí být vloženo značné množství energie a komponentů, aby byl nadále udržen stabilní a dlouhodobě produktivní.

Množství půdy na Zemi je limitováno plochou pevniny. Z celkové plochy povrchu Země³⁴ připadá něco přes 45 milionů km² na zemědělskou půdu, z čehož jen asi 15 milionů km² je intenzivně zemědělsky obhospodařováno. Zbývající dvě třetiny tvoří pastviny, louky či nepravidelně obhospodařované půdy.³⁵ Podobně jako u vody ani u půdy nelze hovořit o rovnoměrném rozdělení v různých oblastech světa.

Zvýšené množství lidí samozřejmě vyžaduje vyšší produkci potravin. Toho je možno dosáhnout dvěma způsoby intenzifikací zemědělské výroby nebo rozšířením rozlohy polí, případně kombinací obou těchto způsobů. V mnoha státech je však další rozšiřování zemědělské půdy nerealizovatelným problémem. Prognóza vzrůstajícího počtu lidské populace bude souběžně vyžadovat expanzi zemědělství a výroby potravin, ale každý další nárůst v produkci potravin bude čím dál dražší. Tyto náklady budou umocněny zvýšením investic na ochranu prostředí, jež zatím nejsou v mnoha oblastech světa zahrnuty do ceny zemědělských produktů.

Stálá snaha zvyšovat úrodu, mnohdy za každou cenu, nevedla vždy ke zlepšení podmínek pro pěstování, ale často naopak k jejich zhoršení nebo dokonce k degradaci půdního horizontu a ztrátě humusu. Oráním, okopáváním, hnojením, odvodňováním nebo naopak zavlažováním a dalšími činnostmi pozměnil člověk nejen přirozenou strukturu půdy, ale významně ovlivnil i její fyzikální vlastnosti, chemismus a skladbu edafonu (půdních organismů). Změna kvality půdy a její ztráty mají velký vliv jak na přírodu, tak i společnost. Přeměna přirozených půd v půdy zemědělské je vlastně prvotní degradací nejen půdního substrátu jako takového, ale likvidací přirozených ekosystémů, které jsou na tento typ půdy a na klima v dané oblasti vázány.

Velmi drastickými změnami prochází plochy tropických pralesů. Oproti padesátým létům 20. století, kdy tyto porosty ještě tvořily zhruba 30 % povrchu zemské pevniny, v polovině devadesátých let minulého století se deštné lesy rozkládaly již jen na 6-7% povrchu a jejich plocha je nadále redukována o 160-200 tisíc km² za rok.

³⁴ [Http://www.zemepis.com/Zeme.php](http://www.zemepis.com/Zeme.php) [online]. 2006 , 1.1.2009 [cit. 2009-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.zemepis.com/Zeme.php>>.

³⁵ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha , 2005. s. 42-44

Hrozí tak nebezpečí, že za dalších 30 až 40 let mohou tropické deštné lesy zmizet z povrchu této planety, čímž budou kriticky ohroženy podmínky ŽP na celé Zemi.

2.3.4 Ohrožení biologické diverzity ³⁶

Vznik (speciace) jednotlivých přírodních druhů je dlouhodobý proces (tisíce až stovky tisíc generací). Rozmanitost života v přírodě označujeme jako biologickou diverzitu. V současné době žije na planetě mezi pěti až sto milióny druhů organismů. ³⁷

Přirozené vymírání (extinkce) přírodních druhů pravděpodobně nikdy nepřesáhla v dlouhodobém průměru více než asi 10 % druhů za milion let, což je maximálně 1-5 druhů za rok. Ve srovnání s úbytkem druhů rostlin a živočichů dnes, kdy v průměru vymírá jeden druh za den až hodinu, je toto číslo zanedbatelné. Nebývalý úbytek rozmanitosti přírody má dnes na svědomí především člověk. ³⁸

S růstem množství lidí také vzrůstá plocha polí, luk a pastvin, plocha zastavěná lidskými sídly a průmyslovými podniky, rozšiřuje se těžba surovin, přibývá skládek odpadů. Přirozená stanoviště rostlin a živočichů tedy mizí. Veškeré lidské činnosti, které považujeme za kultivaci přírodního prostředí, např. odlesňování, odvodňování, zavlažování, mění přirozené podmínky.

K nejdrastičtějšímu ovlivnění biosféry dochází v oblasti tropů. Jsou-li např. asi dvě třetiny druhů rozšířeny v tropech, pak úbytky tropických deštných lesů způsobované kácením a vypalováním obrovských ploch porostů mohou vyústit v masové vymírání rychlostí, jaká neměla v historii naší planety obdoby. Rychlost úbytku druhů se odhaduje na jeden druh za den až jeden druh za hodinu. To znamená, že v období padesáti let zcela zmizí 33-50 % druhů. Jiné odhady se pohybují mezi 15-50 % druhů, což znamená, že v polovině století by mohlo vymřít 500-750 tisíc druhů. Valná většina takto rychle zmizelých druhů zůstane: zcela nepoznána. Ohroženy jsou

³⁶ PRIMACK, R. B., KINDLMANN, P., JERSÁKOVÁ, J. Klasifikace bohatosti biodiverzity podle zemí, : *Biologické principy ochrany přírody*; Portál, Praha, 2001 ISBN 80-7178-552-0.

³⁸ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 48

³⁹ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 49

nejen tropické deštné lesy, ale i pobřežní zóny - přirozené písčité pláže a korálové útesy.

2.4 Globální klimatické změny

Člověk svojí činností nepříznivě ovlivňuje nejen řadu přirozených lokálních a regionálních dějů a struktur, ale i celoplanetárních mechanismů. Dle MEZŘICKÉHO³⁹ představuje vyvážený a nenarušený přírodní systém pro lidstvo nenahraditelný "ekologický servis". Díky globálnímu koloběhu látek, činnosti ekosystémů i klimatického mechanismu je poskytována člověku nepřeberná řada "životodárných služeb", které se projevují na lokální úrovni a v konkrétních případech – např. přírodní cyklus vody, fertilita⁴⁰ půdy, zdroje energie, biologické zdroje, přirozené životní prostředí atd. Navzdory tomu, že "ekologické služby" přírody jsou nenahraditelné, člověk je významným způsobem neustále narušuje.

2.4.1 Globální oteplování

Díky atmosféře a jejímu složení proniká na povrch Země sluneční záření (převážně jako viditelné světlo) prakticky bez zábran. Část světla se odráží od mraků, vodní hladiny a sněhové pokrývky a uniká zpět do kosmu. Část je po dopadu na povrch naší planety pohlcena a zahřívá jej. Tepelné záření obecně nazýváme zářením infračerveným. Teplo ale neuniká ze zemského povrchu snadno. Je na čas některými plyny v atmosféře zadrženo - pohlceno - a tak pomáhá udržet poměrně stabilní přízemní teplotu (vodní pára, oxid uhličitý, metan, ozon, ...). Souvisí s principem tzv. skleníkového jevu (ochranou před změnami teplot mezi dnem a nocí). Pokud by skleníkový jev nefungoval, pohybovala by se průměrná teplota povrchu Země okolo 30°C. Fakticky by ve dne byly některé oblasti ohřívány na více stupňů než dnes a v noci by se ochlazovaly hluboko pod bod mrazu. Naopak, kdyby skleníkový jev působil silněji, mohla by teplota při povrchu Země dosahovat i 300-400 °C.⁴¹ Skleníkový jev je tedy ve své podstatě efekt přirozený. Bez jeho projevu by patrně nebyl na Zemi život možný.

Při některých lidských činnostech se však dostává do ovzduší větší množství skleníkových plynů, než je přirozené. Spalováním fosilních paliv (uhlí, ropy), odlesňováním, vypalováním lesů, při obdělávání půdy přibývá oxid uhličitý. Pěstování rýže, chov dobytka, hnilobné procesy ve skládkách komunálního odpadu přispívají k produkci metanu, přízemní ozon je součástí letního fotochemického smogu.

³⁹ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 44-46

⁴⁰ Plodnost, úrodnost

⁴¹ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 46

Nárůst koncentrace těchto i dalších plynů způsobuje zvýšené oteplení Země. Následky zvýšení teploty jsou pak pozorovány takřka na celé planetě. Při dalším zvyšování koeficientů skleníkového efektu se bude dále zvyšovat i teplota a v důsledku toho může dojít k rozkolísání klimatu, k narušení režimu srážek (lokální záplavy nebo naopak sucha), k zesílení a změně výskytu tropických a subtropických bouří, k intenzivnějšímu odtávání ledovců a v důsledku toho ke zvýšení rozpínání vodních mas oceánů teplem a tím k vzestupu dosavadní hladiny světového oceánu, zatopení osídlených oblastí, narušení zemědělství.

Vzhledem k přirozené variabilitě zatím není možné přesně a seriózně stanovit jaký podíl na oteplení lze přičíst na úkor činnosti lidstva. Podle dokladů, které jsou analyzovány z hlubokých vrtů do jader antarktických a grónských ledovců, se v průběhu posledních stovek tisíc let koncentrace skleníkových plynů a teplota změnila již mnohokrát.⁴² Poslední matematické modely však ukazují, že křivka stoupaní teploty je v souladu s trendem zvyšování spalování fosilních paliv, takže současná klimatologie pohlíží na globální oteplování jako na částečný důsledek lidských aktivit.

2.4.2 Narušování ozonové vrstvy

Z pohledu ochrany životního prostředí je ozon látka s dvojitým účinkem. Ve vysokých výškách atmosféry - v ozonové vrstvě - představuje zásadní životodárný systém, který ochraňuje organismy včetně člověka před smrtelným ultrafialovým zářením, v přízemních vrstvách atmosféry je však ozon ve vyšších koncentracích nežádoucí. Jako součást fotochemického smogu negativně působí na vegetaci (tedy i úrodu kulturních plodin) i na člověka (dráždí, způsobuje dýchací potíže) a představuje také účinný skleníkový plyn.

Některé látky, které jsou produkovány v přirozených procesech, ale zejména řada látek, jež vyrábí člověk, se postupně dostávají do vyšších vrstev atmosféry - do stratosféry - a zde ozon rozkládají. Ve ztenčené vrstvě ozonu je pak zachycováno méně ultrafialového záření, které následně může pronikat na zemský povrch. Vysoké dávky UV záření tlumí fotosyntézu, mohou poškozovat citlivé buňky sítnice oka, zvyšují riziko rakoviny kůže a mají celou řadu dalších nežádoucích následků. Mezi látky, které mají největší vliv na poškozování ozonu, patří především **freony** (chlorované a fluorované uhlovodíky - CFC).

⁴² MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 47

K největšímu úbytku ozonu ve stratosféře dochází již po několik let nad jižním pólem - nad Antarktidou. Lokální "ozonové díry" se však objevují dočasně též nad některými hustě obydlenými oblastmi. Vznik "ozonových děr" není jednoduché vysvětlit. Na rozdíl od možnosti sledovat změny teploty a koncentrace skleníkových plynů až několik set tisíc let nazpět (především analýzou ledu v antarktických a grónských ledovcích) je dlouhodobá retrospektivní analýza koncentrace stratosférického ozonu zatím nemožná.

2.5 Zásadní důvody ochrany přírody

Přírodní prostředí této planety je nenahraditelným zdrojem příznivých životních podmínek. Pro jeho ochranu existuje mnoho důvodů. Mezi ty nejdůležitější například patří:

- **Vědecké důvody:** každý druh má svou vědeckou hodnotu, kterou nese v podobě informace o stavbě, funkci, vývoji a začlenění do prostředí.
- **Etické důvody:** zachování druhové diverzity a nenarušených ekosystémů Země lze chápat z morálních důvodů jako povinnost nebo poslání člověka. Kategorický imperativ „ nenič, co jsi nevytvořil“ je zakotven v mnoha kulturních a společenských kodexech.
- **Estetické důvody:** přírodní prostředí může být pro člověka zdrojem radosti, vzorem krásy, uměleckou inspirací, místem relaxace a rekreace.
- **Ekonomické důvody:** intenzivně je pěstováno 30 druhů vyšších rostlin, což představuje vykrytí 95% objemu potravy (celkový počet využívaných vyšších rostlin je okolo 3 tisíc, počet známých druhů je odhadován na 250 tisíc). Rostliny jsou i významným materiálem ve stavebnictví, energetice, farmacii, atp. V biotechnologických technologiích jsou využívány metabolické procesy plísní, kvasinek i bakterií. Vlákna získávaná v textilním průmyslu jsou jak rostlinného původu (bavlna, konopí, sisal atp.), tak původu živočišného (vlna, hedvábí).
- **„Ekologický servis“:** živé organismy pro člověka zajišťují řadu nenahraditelných služeb – přirozenou ochranu plodin před škůdci a zemského povrchu před erozí, opylování kulturních rostlin, fertilitu půdy, atp.

3 ENVIRONMENTALISTIKA

3.1. Schematický historický přehled působení člověka na ŽP

KOHÁK⁴³ ve své charakteristice ekologické etiky (dnes označované jako environmentální etika) velice kriticky uvádí: „...Něco se děje s lidskými vztahy, co ničí naše přirozené zábrany a přetváří člověka v hrozbu. Zdá se, že jsme se nechali přesvědčit, že smyslem života je mít stále víc, že jediným úkolem státu je tomu napomáhat - a že vyšší spotřební úroveň překlene všechny problémy, které nedokážeme vyřešit. Jenže bezmezný egoismus povýšený na civilizační strategii trvale udržitelný není...“.

Mnohem umírněněji podává environmentální problematiku MEZŘICKÝ,⁴⁴ při porovnávání vlivu poslední evoluční formy lidí na prostředí planety. Soudí, že „vztah člověka a prostředí po většinu trvání existence druhu lze považovat za přirozený. Lidské komunity se chovaly jako organismy, které narušují okolní prostředí minimálně.“

3.1.1 Období lovecko-sběračské

Člověk žil jako součást přirozených ekosystémů a jeho vlivy byly velmi omezené. Lze je označit jako **vlivy lokální, dočasné a vratné**. S výjimkou vlastní síly a (po objevu ohně) energie, získané spalováním biomasy, neměl člověk k dispozici žádné další energetické zdroje. Zásadní zlom ve způsobu života člověka nastal až v období holocénu, tedy po skončení poslední doby ledové, přibližně před 10-12 tisíci lety. Oteplení a příznivé klimatické podmínky dovolily lidem rozšířit se do dosud neobydlených severních oblastí Evropy, Asie a Ameriky, usadit se na jednom místě, stavět trvalá obydlí, domestikovat vhodné rostliny a živočichy, skladovat úrodu, vytvářet zásoby potravin a zabezpečit tak přežití i v nepříznivých podmínkách.

3.1.2 Období zemědělsko-pastevecké

Díky ovládnutí ohně, síle domácích zvířat, výrobě jednoduchých strojů využívajících k pohonu síly větru a vody a budování rozsáhlých lidských sídel měl člověk možnost ovlivňovat prostředí daleko větší měrou.

⁴³ KOHÁK, E. *Zelená svatozář*. 3. vyd. Praha, 2000. s. 17-20

⁴⁴ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s.25-26

V přeměněné krajině vznikaly pole a pastviny, které představovaly zcela nový ekosystém, jenž bez člověkem dodávané energie nemůže sám existovat.

Změny v prostředí již byly rozsáhlejší - **regionální, dlouhodobé a mnohdy nevratné**. Jako jeden z příkladů ireverzibilního poškození krajiny je uváděna desertifikace území při soutoku Eufratu a Tigridu v Mezopotámii. Nadměrné zavlažování, nevhodné obhospodařování spolu s nepřízní klimatu vytvořily z úrodné země poušť.

3.1.3 Období industriální - antropocén

Další významná změna v chování lidské společnosti k prostředí přichází s průmyslovou revolucí asi před třemi sty lety. Nástup této změny charakterizují vynálezy složitých strojů, počátek využívání fosilních paliv i počátek konce trojpolního hospodaření a "objev" umělých anorganických hnojiv. Síla strojů a možnost využití energie z fosilních paliv, tedy energie, která není vázána pouze na místa s dostatkem vody nebo trvalého silného větru, umožnila člověku s mnohem větší intenzitou ovlivnit mnohem rozsáhlejší oblasti. Poslední období vývoje lidské společnosti, období industriální, tak umožňuje člověku působit změny **trvalé, dlouhodobé až transgenerační** (přecházející plnou silou i na budoucí generace) a v rozsahu **globální**, tedy zasahující celou naši planetu“.

Činnost člověka ve vztahu k přírodě (jak k různým druhům organismů, tak i zdrojům surovin a energie) představuje v současné době tak silný faktor, že je považována spolu s přirozenými disturbancemi⁴⁵ za jeden ze zásadních vlivů na naši planetě. Proto začalo být na přelomu 20. a 21. století moderní industriální období vývoje člověka označováno pojmem **antropocén - éra člověka**. MEZŘICKÝ⁴⁶ uvádí, že za počátek antropocénu je považován rok 1784, kdy vynález parního stroje odstartoval spolu s průmyslovou revolucí rozvoj následných významných změn působení člověka na okolní přírodu.

V historii naší planety navozovaly zásadní změny v přírodě zřejmě především abiotické disturbance (výbuchy sopek, dopady větších meteoritů, zemětřesení, klimatické změny různého typu). Tyto změny probíhaly jak relativně rychle (např. po pádu větších meteoritů, rozsáhlých zemětřeseních), tak i pomalu v rámci postupných klimatických změn a ekosystém byl schopen na tyto změny adaptovat.

⁴⁵ porucha, narušení; v ekologii společenstev označení události, která odstraní dosavadní organismy a tím vytváří prostor pro kolonizaci území jedincem stejného nebo jiného druhu.

⁴⁶ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 52

Rychlost změn vyvolaných činností lidstva v antropocénu je obvykle daleko vyšší než rychlost změn v rámci přírodní variability. Tak například dosavadní změny v koncentraci CO₂ během industriálního období jsou nejméně desetkrát, ale možná stokrát rychlejší než dříve.⁴⁷ Úbytek druhů je dnes pravděpodobně o řády vyšší než za obvyklých podmínek v prostředí bez zásadních disturbancí.

MEZŘICKÝ⁴⁸ upozorňuje, že „planetární systém v současné době zřejmě nepracuje tak, jak by podle dlouhodobých výzkumů pravděpodobně bez přítomnosti moderního člověka pracoval. V mnoha typech prostředí a systémů dochází ke změnám současně, což je velmi neobvyklé (lokální, regionální a globální disturbance pravděpodobně nikdy nepůsobily po celém povrchu planety ve stejném čase). Navíc v posledních desetiletích dochází k další akceleraci. A drtivá většina změn jde zcela zřetelně na úkor lidské činnosti.“

KELLER uvádí, že „skutečná příčina ekologických problémů moderní společnosti spočívá mnohem spíše v tom, že ani s růstem lidí, ani s růstem konzumu části z nich neroste souběžně naše schopnost a často dokonce ani ochota uvažovat v globálnějších a dlouhodobějších dimenzích. Sám nadměrný konzum je jen ekologicky zvlášť bolestným projevem tohoto zásadního deficitu a stěžít může být mírněn, nedojde-li k zásadnímu obratu právě v této hlubší a pro ostatní naše postoje určující dimenzi“.⁴⁹

Je nutno si uvědomit, že **hranice exploatace zdrojů přírody jsou dány především limity energetickými**. Od doby, kdy lze využívat, transportovat a přeměňovat energii téměř libovolným způsobem, v éře industriální, získává lidská společnost k exploataci přírodního bohatství několikanásobně větší možnosti než kdykoli předtím. Ochrana životního prostředí v globálním, regionálním i lokálním měřítku nabývá na složitosti v souvislosti s rychlým vývojem a změnami v rozsahu i charakteru lidských aktivit. Celoplanetární a dlouhodobý dosah vlivů lidské civilizace nejen mnohdy komplikuje poznání všech příčin a mechanismů působení, ale též znesnadňuje odhad případných následků v budoucnu. Řešení problémů, které moderní technologická společnost působí, se tak stává stále náročnějším interdisciplinárním úkolem. Poznání, pochopení a interpretace dnešní environmentální reality vyžaduje komplexní výzkum vedený v součinnosti přírodních i společenských věd.

⁴⁷ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 52-53

⁴⁸ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 52-53

⁴⁹ KELLER, J. *Hodnoty pro budoucnost*. Praha: G plus G, 1996, s. 22

3.2 Environmentalistika jako vědní obor

Environmentalistika⁵⁰ je vědní obor, který využívá poznatků jiných vědních oborů jako např. ekologie, chemie, fyziky, ekonomie a zkoumá vzájemné působení člověka a ekosystémů. Zabývá se tedy i prevencí znečišťování životního prostředí, nápravou vzniklých škod a nežádoucích zásahů. Environmentalistika zahrnuje také ochranu přírody, monitoring složek životního prostředí, využívání přírodních zdrojů, nakládání s energiemi, péče o zdraví lidské populace apod.

Nezbytnou součástí environmentálního vzdělávání je studium životního prostředí prostřednictvím jednotlivých vědních oborů a schopnost nadhledu a vize. Působení člověka na životní prostředí bylo zprvu zkoumáno izolovaně. Popisoval a modeloval se vliv činností na jednotlivé složky životního prostředí, např. vodní zdroje, ovzduší, ale ucelený pohled na životní prostředí jako propojený celek se všemi vztahy uvnitř i vně se vyvinul až později. Pozornost byla obrácena spíše k řešení následků, než k identifikaci, pochopení a odstranění příčin. Postupně se dospělo k názoru, že ochrana životního prostředí je prioritní záležitostí, že je třeba deklarovat nejen zájem států, ale i celého lidstva. Environmentalistikou rozumíme nejen zkoumání vzájemného působení člověka a ekosystémů, ale i snahu o predikci budoucího vývoje. Svým zaměřením je blízká environmentalismu.

3.3 Environmentalismus

Environmentalismus⁵¹ (z anglického pojmu environment = prostředí) se zabývá vztahy mezi přírodou a společností. Usiluje o změnu společenských, ekonomických a politických mechanismů, které brání snahám o ochranu životního prostředí. Ideově zastřešuje řadu protestních ekologických hnutí.

3.3.1 Charakteristika pojmu

Environmentalismus⁵²: filosofická, sociologická a politologická teorie, zabývající se vztahy mezi vnějším (přírodním) prostředím a společenským vývojem.

⁵⁰ PROUSEK, J., ČÍK, G. *Základy ekologie a environmentalistiky*. 1. vyd. [s.l.] : STU, 2008. 212. ISBN 80-227280-89. s. 28-39

⁵¹ CHMIELEWSKÁ, E., BEDRNA, Z. *Rizikové látky a environmentální hazardy*. 1 : Cicero, 2007. 111. ISBN 80-969678-03. s. 11

⁵² ENVIRONMENTALISMUS: MATĚJČEK, T. *Malý geografický a ekologický slovník*. 1. vyd. [s.l.] : Česká geografická společnost, 2007. 132, Ilustrace, Mapy. ISBN 80-86034-68-2. s. 48

Co se týče státní moci, preferuje decentralismus (vyžaduje zodpovědnost i na nejnižších úrovních – jak kolektivní, tak individuální- umírněný environmentalismus) nebo návrat k feudálnímu systému (kdy moc drží skupina „osvícených“- radikální environmentalismus). Z oblasti ekologie se snaží prosadit určité názory a jejich následné podpoření praxí: životní i přírodní prostředí mají hodnotu samy o sobě, proto si zaslouží respekt a ochranu, přičemž veškeré živočišné druhy žijící na zemi (včetně člověka) mají vzájemné vazby, a proto má lidská činnost v biosféře své následky. Tyto ideje často berou za své různá protestní ekologická hnutí a organizace – např. Strana zelených“.

3.3.2 Historie environmentalismu

Za zakladatele moderního environmentalismu je považován Aldo Leopold (ekolog a jeden ze zakladatelů etiky životního prostředí vůbec, 1887 – 1948). Environmentalismus jako politická teorie se však objevuje až počátkem 60. let dvacátého století.⁵³ V tomto období se mnozí ekologové začali věnovat problematice životního prostředí, především nevyhnutelnému populačnímu růstu a někteří se snažili nabídnout řešení a pracovali např. s myšlenkou zapojení některých východních filosofii do běžného života. Vyšlo relativně hodně publikací a i díky tomu se ekologie dostala do podvědomí mnoha lidí a začalo se o ní diskutovat. Zároveň začaly být zakládány i různé ekologické nátlakové skupiny – např. Greenpeace, Friends of the Earth... a v průběhu 80. let vznikaly v evropských zemích strany zelených, kterým se alespoň částečně podařilo prosadit se i ve vládách mnoha zemí. V současné době patří environmentalismus k oblíbeným tématům proslovů mnoha odborníků i politiků. Největším problémem však je to, že každý má své pojetí a názory jednotlivců se mezi sebou dosti liší.⁵⁴

3.3.3 Kritika environmentalismu

Environmentalismus je kritizován především z pozice neoliberálů a neokonzervativistů (Haydek a Friedman aj.), včetně prezidenta ČR Václava Klause.⁵⁵

⁵³ PROUSEK, J., ČÍK, G. *Základy ekologie a environmentalistiky*. 1. vyd. [s.l.] : STU, 2008. 212. ISBN 80-227280-89.s. 56

⁵⁴ CHMIELEWSKÁ, E., BEDRNA, Z. *Rizikové látky a environmentální hazardy*. 1 : Cicero, 2007. 111. ISBN 80-969678-03. s. 58

⁵⁵ KLAUS, V. *Modrá, nikoli zelená planeta : Co je ohroženo: klima, nebo svoboda?.* 2. rozš. vyd. [s.l.] : Dokořán, 2008. 216. ISBN 978-80-7363-243-4. s. 29-35

Dle jejich názoru ohrožuje environmentalismus svobodu trhu a soukromé vlastnictví výrobních prostředků, protože je chce omezovat v podnikání ohledy na přírodu a prostředí (obdobně jako socialismus, komunismus nebo i fašismus).

Příznivci naopak namítají, že se tato kritika nedá považovat za správný názor, protože volný trh se nedokáže regulovat sám a jako takový se vyvíjí v cyklech, a ohrožuje nejen přírodu a prostředí, ale i sociální svobodu většiny lidí. Z tohoto hlediska by byl environmentalismus, socialismus i komunismus na místě, zatímco neoliberalismus a neokonzervatismus se svou někdy až přílišnou ochranou soukromého vlastnictví nikoli.

3.4 Environmentální politika EU

Obdobně jako každý jiný druh politiky je i environmentální politika kontinuální proces, který probíhá podle určitých pravidel a v určitých definovatelných fázích, jejichž souhrn představuje určitý politický cyklus. V jeho rámci jsou přijímány jak celkové koncepce (např. státní ekologická politika), tak jednotlivá opatření řešící dílčí problémy (zákony a prováděcí předpisy).

Cyklus environmentální politiky se od ostatních druhů rezortních politik v několika směrech odlišuje. Jeho nositelem je téměř vždy specifický soubor subjektů, sledujících zvláštní a v podstatě nestandardní zájmy, ať již je jejich vztah k ŽP pozitivní nebo negativní. Další odlišnostmi jsou prostředky používané k dosahování cílů environmentální politiky a vědomí racionality celého cyklu, úzce korespondující s nebezpečnostní a časovou naléhavostí rozpoznávaných problémů.

Před fází politického cyklu je rozpoznávání problému, na němž se obvykle podílí především věda, veřejná správa, ale často i nezávislé iniciativy. Následné fáze cyklu jsou: formulace cílů a strategií, legitimizace, prosazování, rozvíjení a revize, ukončení.⁵⁶

3.4.1 Hlavní zásady environmentální politiky EU

Hlavní zásady environmentální politiky EU sledují vytvoření vysoké úrovně ochrany prostředí. Jedná se o princip: předběžné opatrnosti, princip prevence, princip „platí znečišťovatel“.

⁵⁶ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 56-57

Amsterodamská smlouva ještě posílila tyto zásady tím, že je postavila do čela ostatních politických principů. Dalšími zásadami, které jsou zmiňovány v dalších člancích smluv, jsou: princip integrace, princip subsidiarity a cíl dosáhnout trvale udržitelného rozvoje (později změněný na cíl udržitelného rozvoje), princip partnerství.

Smlouva o Evropském společenství stanoví, že musí být dosaženo vysokého stupně ochrany životního prostředí. Environmentální politika musí brát v úvahu vědecké důkazy, environmentální podmínky v jednotlivých regionech Společenství, poměr nákladů a výnosů z činnosti Společenství v této oblasti, a ekonomické a sociální podmínky Společenství a příslušných regionů.

- **Princip předběžné opatrnosti** říká, že by se environmentální škodám mělo zabránit, kdykoli je to možné. Lze jej spíše používat jako argument ve prospěch integrovaných environmentálních technologií, které předchází vzniku problematických látek, oproti technologiím, u nichž je nutno škodlivé látky zachycovat filtry až na konci technologického procesu.
- **Princip prevence** je smlouvou vykládán tak, že negativním dopadům na životní prostředí by se mělo zabránit již u zdroje samotného a nemělo by být umožněno jejich rozptýlení do prostředí.
- **Princip „platí znečišťovatel“** míní, že náklady za škody na životním prostředí by měli nahradit ti, kdo je způsobí. Uplatňování tohoto principu v praxi je však velmi obtížné. Vystopovat zpětně znečišťovatele je těžké a EU zatím ještě nepoužívá žádné nástroje, jako jsou například environmentální daně.
- **Princip integrace** je pevně ustanoven v Amsterodamské smlouvě a je zásadní pro dosažení úspěchu environmentálního snažení.
- **Princip subsidiarity** v zásadě říká, že by EU měla být aktivní pouze v případě, kdy může být lepší než její jednotlivé členské státy. Optimální úroveň pro ochranu životního prostředí je však dosaženo, pokud různí aktéři na různých politických úrovních (evropské, národní, lokální) spolupracují. Mělo by jít o smysluplnou dělbu práce mezi všemi úrovněmi. V praxi však byl princip subsidiarity často používán jako argument v boji o kompetence.
- **Princip udržitelného rozvoje** kombinuje ekologický, ekonomický a sociální zřetel.

- **Princip partnerství** říká, že by „aktéři trvale udržitelného rozvoje“ měli navázat dialog a spolupracovat při hledání řešení environmentálních problémů.

Další motivy environmentální politiky vyplývají z problémů, které vyžadují zejména mezinárodní spolupráci. Přes hraniční znečišťování a s tím spojená nebezpečí a dopady na zdraví je možno lépe překonávat nad regionální institucí v rámci EU, než jednotlivými národními státy. To samé platí pro ochranu globálních zájmů, jako je ozónová vrstva nebo globální klima. Industrializovaná společnost, včetně členských států EU, má zvláštní odpovědnost za uplatňování solidarity s chudšími jižními zeměmi, které jsou často obětmi přes hraničních environmentálních problémů a s tím spojených ztrát obecného dobra, které byly způsobeny průmyslovými aktivitami severních zemí a společností.

Zdá se však, že ekonomický princip, zdůvodňující ochranu životního prostředí, je v současnosti nejsilnější. Je také velmi důležitý pro harmonizaci legislativy členských států EU, která je jedním ze základních prvků pro proces evropského sjednocení. O tom pojednává celá kapitola Smlouvy o vytvoření vnitřního jednotného trhu.

Společné environmentální standardy jsou podmínkou pro fungující vnitřní trh. Absence sjednocené environmentální politiky by zvýšila náklady těch průmyslových podniků, které se chovají zodpovědně k životnímu prostředí, a otevřela by možnosti těm podnikům, které s uplatňováním vlastní environmentální odpovědnosti váhají. Pokud také nejsou k dispozici efektivní řešení environmentálních problémů, vznikají další náklady na zdravotnictví. A investice do nových čistých technologií vytváří nové trhy a nové pracovní příležitosti. Ekologická modernizace našich společností je proto nedílnou součástí jejich ekonomické modernizace.

3.4.2 Subjekty environmentální politiky

Řešení environmentální politiky je záležitostí celé společnosti proto by se na přípravě a provádění měl podílet celý společensko-politický systém:⁵⁷

- **vláda:** schvaluje a koordinuje ekopolitiku ve formě plánu nebo programu, předkládá legislativní návrhy,
- **ústřední úřady veřejné správy:** připravují ekologický plán a jeho prováděcí program (ministerstvo dopravy, průmyslu atp.),

⁵⁷ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 59-66

- **ministerstvo životního prostředí:** zpracovatel hlavní části plánu a koordinátor přípravy plánů,
- **politické strany:** vyjadřují základní představy o cílech a strategiích ve volebních programech,
- **parlament:** schvaluje předkládané zákony, vyvíjí zákonodárnou iniciativu v podobě návrhů,
- **NGO a občanské iniciativy:** podle svého společenského a politického vlivu hrají významnou roli při tvorbě ekopolitiky - odhalují konflikty mezi lidskými činnostmi a životním prostředím, účastní se procesu přípravy právních předpisů. Jedním z důvodů proč není environmentální legislativa EU správně zaváděna a užívána je, že ji lidé neznají. Jedním z úkolů NGO je proto přiblížit rozhodovací a participační mechanismy EU lidem a naučit je tyto normy k ochraně životního prostředí využívat. Z ekologických organizací patří mezi NGO v Česku například Greenpeace, Hnutí Duha a Děti země.
- **vědecký výzkum a vědci:** zaujímají významné role při indikaci environmentálních problémů, stanovují priority ekopolitiky metodou hodnocení rizik, formulují limity a standardy,
- **obecní samospráva a obce:** podílejí se na monitoringu výrobních podniků, podávají podněty k legislativním opatřením, zpracovávají vlastní ekologické plány,
- **inspekce životního prostředí:** kontroluje stav dodržování ekologických požadavků, → ukládá nápravná opatření, shromažďuje informace a důkazy o porušení zákona, nařízení, sankce, trestní řízení,
- **speciální policejní útvary:** spolupracují s inspekcí ŽP na vypracování podkladů k trestnímu stíhání, jsou důsledkem odborné náročnosti a závažnosti porušování požadavků ekopolitiky, často však postrádají pro realizaci plnohodnotné činnosti potřebné legislativní normy,
- **soudy:** posuzují trestní odpovědnost, rozhodují o nárocích na náhradu škod způsobených porušením zákonů a předpisů o ochraně ŽP, rozhodují o žalobách proti nečinnosti veřejné správy,
- **veřejné zájmové organizace:** podílejí se na tvorbě ekologických požadavků, vyjadřují názory k jejich technické proveditelnosti a finanční náročnosti,
- **banky a pojišťovny:** hrají významnou roli při poskytování úvěrů k nimž po podnicích požadují ekologický audit v zájmu zajištění návratnosti úvěrů,
- **regiony jako subjekty environmentální politiky:** jejich role má vzrůstající význam, měly by v environmentálních záležitostech postupně nahradit roli státu a sloužit jako dokonalejší nástroj k uskutečňování integrované ochrany ŽP,

- **další nestátní subjekty:** např. průmysl a obchod, institucionální investoři, environmentální poradci, masmédiá a internet.

3.5 Environmentální legislativa EU

Nejdůležitějšími směrnicemi jsou **Směrnice o hodnocení dopadů na životní prostředí**, která pokrývá pouze projekty a netýká se politiky, programů a plánů, a **Směrnice o přístupu k informacím o životním prostředí**. Některé členské státy však stále odmítají poskytovat veřejnosti a nevládním neziskovým organizacím potřebný přístup k relevantním informacím o životním prostředí, jimiž disponuje administrativa, tak jak to předepisuje Směrnice.

Dalšími směrnicemi jsou Směrnice o strategickém hodnocení dopadů na životní prostředí, Směrnice o podávání zpráv k implementaci environmentálních směrnic a další horizontální záležitosti jako systém environmentálního managementu, ekologické označování výrobků a reforma ekologických daní.

Legislativa společenství se také zaměřovala na emise do ovzduší, vzhledem k jejich vysokému vlivu na znečišťování vody a půdy, přesahující hranice. Vznikly Rámcová směrnice o kvalitě ovzduší a Směrnice o integrované prevenci a kontrole znečišťování. Dále také program ALTENER o obnovitelných zdrojích energie, program SAVE pro energetickou účinnost a některé produkční účinnosti a standardy označování produktů.

Třemi nejdůležitějšími legislativními počiny v **oblasti ochrany přírody** jsou:

- **směrnice k ochraně volně žijícího ptactva,**
- **směrnice o přirozených stanovištích a**
- **nařízení, které zavádí Dohodu CITES o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy divoké flory a fauny.**

Dále je zavedeno přibližně 15 směrnic **týkajících se hluku** a přibližně 30 legislativních úprav **týkajících se vody a odpadu**. Mezi tyto směrnice patří např.: směrnice o vodě na koupání, směrnice o znečišťování nebezpečnými látkami vypouštěnými do vodního prostředí, směrnice o podzemních vodách, směrnice o pitné vodě, směrnice o komunálních odpadních vodách, směrnice o nitrátech, strategie pro nakládání s odpady, směrnice o ukládání odpadů do země, směrnice o spalování netoxických odpadů, směrnice o obalových odpadech atp.

4. UDRŽITELNÝ ROZVOJ

Ochrana životního prostředí představuje jeden z pilířů udržitelného rozvoje a jeho prosazování se stalo novou dimenzí mezinárodních politických, hospodářských, sociálních, kulturních a environmentálních vztahů, odrážejících zájmy jak jednotlivých národních států, tak i jejich regionálních a subregionálních integračních seskupení.

Poprvé v dějinách je lidská společnost naprosto vážně zneklidněna svou vlastní úspěšností. Je zaskočena snadností, s jakou se jí podařilo během historicky až neskutečně krátké doby expandovat v celoplanetárním měřítku a zatlačit do hluboké defenzívy značnou část ostatních forem života⁵⁸.

Na konci 70. let minulého století byl prosazován požadavek na trvale udržitelný rozvoj životního prostředí, což bylo odůvodněno tím, že lidé ke svému životu a pro svůj rozvoj potřebují kvalitní krajinu a kvalitní lidská sídla. Po reálném zvážení možností a schopností lidské společnosti je dnešním cílem pouze udržitelný rozvoj, který je však více než vědecký koncept neboť je morální výzvou pro společnost. Ochrana obyvatelstva není proveditelná bez udržitelného rozvoje systému, ve kterém obyvatelstvo žije.

Procházková⁵⁹ ve své práci objasňuje, že koncept řešení nástrojů pro podporu řízení ochrany obyvatelstva a udržitelného rozvoje respektuje chráněné zájmy, kterými jsou životy, zdraví a bezpečí lidí, majetek, veřejné blaho, životní prostředí, infrastruktury a technologie, a jejich rozvoj v jednom systému tak, že se dbá na to, aby opatření provedená na ochranu jednoho chráněného zájmu nezvyšovala rizika jiného chráněného zájmu. Z uvedeného vyplývá, že životní prostředí je ve zvoleném konceptu zohledněné a chráněné, ale není upřednostněné vůči životu, zdraví a bezpečí lidí a vůči dalším chráněným zájmům (pozn. více v příloze 1).

⁵⁸ KELLER, J. *Hodnoty pro budoucnost*. Praha: G plus G, 1996, s. 5

⁵⁹ PROCHÁZKOVÁ, D. *Nástroje pro podporu ochrany obyvatelstva a udržitelného rozvoje*. In: *Ochrana obyvatelstva 2009 Ostrava 2009*. s. 246-256

4.1 Charakteristika pojmu udržitelný rozvoj

Procházková⁶⁰ uvádí, že udržitelný rozvoj je odpovědí na neodkladnou potřebu budoucího rozvoje založeného na novém vztahu mezi lidmi a na vztahu lidí k prostředí, ve kterém žijí.

V rozhodování jsou řešena následující dilemata:

- vztah mezi riziky a přínosy (často větší přínos pro lidi znamená zvýšené riziko pro ekosystémy – přírodní prostředí),
- časový konflikt mezi současnými a budoucími potřebami,
- sociální konflikt (vztah potřeby jedince a celku).

Procházková⁶¹ zároveň upozorňuje na závazný princip navrhovaných opatření pro ochranu obyvatelstva a udržitelný rozvoj systému, ve kterém lidé žijí - ke snižování zranitelnosti musí být prováděna taková opatření, která respektují všechny chráněné zájmy. Proto je třeba na všech úrovních řízení implementovat proaktivní systém řízení bezpečnosti, ve kterém se upraví řízení rizik do takové formy, která respektuje všechny chráněné zájmy a bere v úvahu existující a prokázané vnitřní závislosti a která je zaměřená na bezpečí a udržitelný rozvoj.

4.2 Strategie udržitelného rozvoje

Dle informací uváděných MEZŘICKÝM⁶² musí být strategie udržitelného rozvoje soustředěna na to, čeho lze reálně dosáhnout. Proto by pozornost neměla být tříštěna souběžným zaměřením na mnoho problémů najednou, ale měla by se koncentrovat na několik málo prioritních cílů.

Strategie udržitelného rozvoje byla EU přijata v roce 2001 v Göteborgu a doplnila Lisabonskou smlouvu z roku 2000, která byla převážně zaměřena na posilování konkurenceschopnosti EU. Strategie udržitelného rozvoje se zaměřila především na řešení těchto problémů:

⁶⁰ PROCHÁZKOVÁ, D. *Nástroje pro podporu ochrany obyvatelstva a udržitelného rozvoje*. In: Ochrana obyvatelstva 2009 Ostrava 2009. s. 246-256

⁶² PROCHÁZKOVÁ, D. *Nástroje pro podporu ochrany obyvatelstva a udržitelného rozvoje*. In: Ochrana obyvatelstva 2009 Ostrava 2009. s. 246-256

⁶³MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 146

- globální oteplování,
- zvyšující se počet chorob rezistentních vůči antibiotikům,
- dlouhodobě působící účinky nebezpečných látek,
- zvyšující se ohrožení bezpečnosti potravin,
- stárnutí evropské populace,
- ztráta biodiverzity, růst odpadů, ztráta orné půdy,
- negativní působení dopravy
- regionální nerovnosti a dopad chudoby na zdraví a sebevražednost.

Strategie udržitelného rozvoje je podmíněna dobou vzniku a odpovídající úrovní poznání. Je srovnatelná s jinými systémy hodnot, které nemají konečnou podobu

(např. systém lidských práv a svobod). Směřuje k zajištění co nejvyšší dosažitelné kvality života pro současnou generaci a k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích s vědomím toho, že představy budoucích generací o kvalitě života mohou být oproti našim odlišné. Proto ochranu obyvatelstva dnes i v blízké budoucnosti je nutné řešit v kontextu udržitelného rozvoje.⁶³

4.2 Úkoly Strategie udržitelného rozvoje

Strategie udržitelného rozvoje vytyčuje řadu úkolů založených na principech udržitelnosti:

- posuzování vlivu návrhů hlavních politik EU na udržitelnost,
- v oblasti problematiky změn klimatu – Kjótský protokol, výroba 22 % elektrické energie z obnovitelných zdrojů do roku 2010, omezení vypouštění atmosférických skleníkových plynů v průměru o 1 % ročně na úroveň roku 1990 (směrnice o energetické dani),
- v oblasti problematiky veřejného zdraví – zavést novou politiku nakládání s chemickými látkami,
- v oblasti problematiky dopravy – zásadním způsobem oddělit růst dopravy od růstu HDP, přesun automobilové dopravy na prostředky hromadné dopravy, především železniční a vodní⁶⁴

⁶³ PROCHÁZKOVÁ, D. *Nástroje pro podporu ochrany obyvatelstva a udržitelného rozvoje*. In: Ochrana obyvatelstva 2009 Ostrava 2009. s. 246-256

⁶⁴ podíl automobilové dopravy nemá být v roce 2010 vyšší než v roce 1998

- důraz na oddělení hospodářského růstu od využívání přírodních zdrojů a produkcí odpadů atd.

4.3 Česká republika a ochrana životního prostředí

Česká republika realizuje opatření v oblasti ochrany životního prostředí formou Státní politiky životního prostředí (SPŽP). Státní politika životního prostředí České republiky byla přijata usnesením vlády dne 17. března 2004 pod čj. 235/2004. Platí pro léta 2004 až 2010.

Dle údajů uváděných MEZŘICKÝM⁶⁵ je mezi hlavní témata SPŽP řazeno:

V oblasti ochrany přírody, krajiny a biologické rozmanitosti:

- zastavení poklesu biodiverzity,
- péče o vodní a mokřadní ekosystémy,
- revitalizace vodních biotopů.

V oblasti udržitelného využívání přírodních zdrojů, materiálových toků a nakládání s odpady:

- ochrana povrchových a podzemních vod,
- využívání obnovitelných zdrojů,
- snižování energetické a materiálové náročnosti výroby,
- zvýšení materiálového a energetického využití odpadů,
- odpovědné nakládání s nebezpečnými odpady.

V oblasti životního prostředí a kvality života:

- snižování zátěže prostředí a populace toxickými kovy a organickými polutanty,
- snížení počtu (celkové rozlohy) území s překročenými kritickými zátěžemi ovzduší, ochrana životního prostředí a člověka před hlukem,
- omezování antropogenních průmyslových vlivů a rizik,
- ochrana životního prostředí před negativními účinky živelních událostí a následky krizových situací.

V oblasti ochrany klimatického systému Země a omezení dálkového přenosu znečištění ovzduší:

- snižování emisí skleníkových plynů,
- snížení příhraničních přenosů znečištění ovzduší,
- ochrana ozonové vrstvy Země.

⁶⁵ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 156

Vedle hlavních témat řeší SPŽP i působení na sektorové politiky formou spolupráce a koordinace. Týká se to především těchto sektorových politik:

- energetika,
- těžba nerostných surovin,
- průmysl,
- obchod, doprava, zemědělství a lesní hospodářství,
- ochrana a užívání vod,
- životní prostředí a zdraví,
- regionální rozvoj,
- obnova venkova,
- cestovní ruch.

4.4 Vyjednávání ČR s EU v oblasti životního prostředí

Oblast vyjednávání o životním prostředí je členěna do třinácti následujících podoblastí:

- Předpisy horizontálního charakteru,
- Kvalita ovzduší,
- Nakládání s odpady,
- Kvalita vody,
- Ochrana přírody,
- Kontrola průmyslového znečištění a řízení rizik,
- Chemické látky a geneticky modifikované organismy,
- Hluk z vozidel a strojů,
- Jaderná bezpečnost a radiační ochrana,
- Změna klimatu,
- Civilní ochrana,
- Opatření politického charakteru – strategie, politiky,
- Mezinárodní spolupráce.

4.5 Cíle Strategie udržitelného rozvoje v ČR

Cíle Strategie udržitelného rozvoje ČR byly schváleny usnesením vlády ČR č. 1242 dne 8. prosince 2004⁶⁶ a jejich specifikace je následující:

- udržet stabilitu ekonomiky a zajistit její odolnost vůči negativním vlivům,
- podporovat ekonomický rozvoj respektující kapacitu únosnosti životního prostředí a zajišťující udržitelné financování veřejných služeb (udržitelnou ekonomiku),
- rozvíjet a všestranně podporovat ekonomiku založenou na znalostech a dovednostech a zvyšovat konkurenceschopnost průmyslu, zemědělství a služeb,
- zajistit na území ČR dobrou kvalitu všech složek životního prostředí a fungování jejich základních vazeb a harmonické vztahy mezi ekosystémy, v nejvyšší ekonomicky a sociálně přijatelné míře uchovat přírodní bohatství ČR tak, aby mohlo být předáno příštím generacím, a zachovat a nesnižovat biologickou rozmanitost,
- minimalizovat střety zájmů mezi hospodářskými aktivitami a ochranou životního prostředí,
- přispívat k řešení klíčových globálních problémů udržitelného rozvoje,
- udržet stabilní stav počtu obyvatel ČR a postupně zlepšovat jeho věkovou strukturu,
- trvale snižovat nezaměstnanost na míru odpovídající ekonomicko-sociálnímu motivování lidí k zapojování do pracovních aktivit,
- podporovat rozvoj lidských zdrojů a dosáhnout maximální sociální soudržnosti,
- zajistit stálý růst úrovně vzdělanosti ve společnosti a tím zajišťovat konkurenceschopnost české společnosti,
- rozvíjet etické hodnoty v souladu s evropskými kulturními tradicemi,
- obhajovat a prosazovat národní zájmy ČR v rámci nejširších mezinárodních vztahů, významných mezinárodních organizací i v rámci bilaterálních vztahů,
- dosáhnout splnění mezinárodních závazků ČR v oblasti udržitelného rozvoje,
- podporovat udržitelný rozvoj obcí a regionů,
- podporovat rozvoj veřejných služeb a sociální infrastruktury,

⁶⁶ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 155

- umožňovat účast veřejnosti na rozhodování ve věcech týkajících se udržitelného rozvoje a vytvářet co nejširší konsenzus při přechodu k udržitelnému rozvoji,
- zvyšovat efektivnost výkonu a zlepšovat činnost veřejné správy v souladu s požadavky udržitelného rozvoje,
- přijímat opatření při zajišťování vnější a vnitřní bezpečnosti státu, která by odrážela požadavky ochrany před mezinárodními konflikty a měnícími se formami kriminality včetně mezinárodního zločinu a zejména terorismu.

5. PŘEKÁŽKY NASTOLOVÁNÍ FOREM UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Přestože si velké množství lidí na celém světě dnes již závažnost environmentální problematiky uvědomuje, nemá dosud veřejné mínění dostatečnou váhu, která by donutila vlády jednotlivých zemí k zastavení nepříznivých trendů vývoje životního prostředí. Tyto překážky změn v realizaci udržitelného rozvoje mají charakter systémový, sociálněpsychologický, genetický a filozofický.

5.1 Systémové příčiny překážek⁶⁷

Myšlenka udržitelného rozvoje předpokládá, že zavádění jeho principů musí zahrnovat také problematiku pilíře ekonomického a sociálního, která je však v mnoha zemích pocíťována jako naléhavější než problémy životního prostředí.

Další překážku pak představuje selhávání institucí, které tvoří páteř etablovaných politických systémů národních států. Pro politiky národních států platí, že jsou ospravedlňovány prostředky směřující k tzv. lepší budoucnosti, k rozšíření dosaženého stavu blahobytu k stavu ještě lepšímu. To je však v rozporu s ekologickou výzvou, jíž je imanentní⁶⁸ požadavek konzervace. Očekávání zachování stále vzrůstající úrovně spotřeby se dostává do rozporu s nutností chránit životní prostředí a přírodní zdroje. Hovoří-li se v souvislosti s udržitelným rozvojem o ochraně životního prostředí a nutnosti změny životního stylu, hodnotových preferencí a spotřebních návyků, hovoří se ve skutečnosti o jiné než navyklé životní úrovni (příkladem je snižování mobility atp.) Vše umocňuje skutečnost, že jen málo politiků si v dostatečné míře uvědomuje povahu světových ekologických výzev a jejich vzájemné souvislosti.

Problematika životního prostředí má ovšem nutně nadstátní charakter. Zpomalení nebo dokonce zastavení globálních ekologických problémů je možné řešit jen společným úsilím alespoň převážné většiny států. Princip suverenity národních států v podstatě představuje základní překážku při hledání způsobů, jimiž by bylo možné kterýkoli z uvedených globálních problémů řešit. Národní státy jsou často ovlivňovány nadnárodními společnostmi, jejichž výrazný ekonomický vliv omezuje politické rozhodování národních států i tehdy, když by mohly či chtěly v zájmu svých občanů činit opatření k zavádění účinných forem ochrany životního prostředí.

⁶⁷ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 198-207

⁶⁸ něčemu příslušné, vnitřní, bytostně vlastní

Nadnárodní společnosti svými investicemi přinášejí ekonomickou a politickou stabilitu, kterým vlády často obětují každý jiný cíl – tzv. „autopoietické systémy“⁶⁹, konstatuje MEZŘICKÝ.⁷⁰

5.2 Sociálněpsychologické příčiny překážek

Fylogeneticky založenou tendencí lidského chování je touha po vlastnění a obohacování jako jednoho z prioritního finálního smyslu lidské existence, který je navíc předpokladem dosažení zvýhodněného společenského postavení a moci. Jako základní orientace chování člověka přerostla tato potřeba v tzv. spotřebitelskou psychologii tzv. davového jedince, která navozuje dojem snadného života, pocit podněcujícího triumfu a odůvodněnost rozumových a mravních postojů.

V důsledku civilizačního procesu se člověk odcizuje přírodě, otupují se jeho přirozené instinkty, ztrácí řadu vlastností a schopností, které mu umožňovaly žít v souladu s jeho prostředím. Tento proces je umocňován v důsledku zjednodušených a tendenčně zkreslených informací, které jsou předkládány sdělovacími médii. Záměrně je stimulován rozvoj a upevnění stereotypu konzumního chování, pro který je charakteristická nedospělost morálky a etiky člověka a je rovněž snížena ochota předjímat a řešit hrozby prostředí preventivně.

MEZŘICKÝ⁷¹ v této souvislosti upozorňuje na rozpor, který zdánlivě vzniká u populace vyspělých průmyslových zemí mezi víceméně latentní obavou z budoucnosti a volnou expanzí životních přání konzumní společnosti, která ho nenabádá ke zdrženlivosti, ale naopak jeho choutky vydražďuje k téměř nekonečnému růstu.

5.3 Genetické příčiny překážek

Touha po vlastnění a obohacování jako jednoho z prioritního finálního smyslu lidské existence, který je navíc předpokladem dosažení zvýhodněného společenského postavení a moci je fylogeneticky založenou tendencí lidského chování. Jako základní orientace chování člověka přerostla tato potřeba v tzv. spotřebitelskou psychologii davového jedince, která navozuje dojem snadného života, pocit podněcujícího triumfu a odůvodněnost rozumových a mravních postojů.

⁶⁹ Pojem vyjadřuje spjatost průmyslové společnosti s organizačními a technickými strukturami (systémy zásobování vodou elektřinou, doprava) a se strukturami organizace mezilidských vztahů např. bankovní mechanismy a instituce, systémy sociálního zabezpečení, počítačové systémy atp.), jež daleko přesahují svobodu volby jednotlivce nebo i větší komunity

⁷⁰ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 200

⁷¹ MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha, 2005. s. 201

Geneticky naprogramovanou normou chování člověka je také snaha předčit ostatní členy populace. Instinkt, který byl v prvopočátečním rozvoji lidských společenstev potřebný a prospěšný, se v současné době stal ohrožujícím, neboť je imanentní⁷² touze po moci a společenské prestiži.

5.4 Filozofické příčiny překážek

KOHÁK⁷³ uvádí tři možné důvody ekologické krize – odcizení lidského vědomí od hlubin citu a nevědomého, odcizení člověka v umělém světě od živé přírody, odcizení člověka od jeho vlastní morální odpovědnosti. Rozhodnutí civilizovaného evropského člověka pro život ve svobodě, ovšem svobodě bez zodpovědnosti, pokládá za prioritní příčinu tohoto odcizení. Dochází k názoru, že důvodem není odcizení člověka přírodě, protože od té se člověk svým rozhodnutím pro život ve svobodě neodcizil, pouze se tím od ní odlišil. Odcizením je teprve jeho odcizení od vlastní zodpovědnosti, v jehož důsledku dochází k ekologické krizi a možnému ohrožení lidské populace na této planetě.

Většina lidí v průmyslově rozvinutých zemích prosazuje svou svobodu, svá práva, avšak nepociťuje sebemenší odpovědnost vůči přírodě, společnosti a světu. Konzumní typ člověka nežije s pocitem, že příroda je něco cenného a že by měl mít povinnost omezit svoji spotřebu ve prospěch myšlenky revitalizace životního prostředí.

⁷² něčemu příslušné, vnitřní, bytostně vlastní

⁷³ KOHÁK, E. *Ekologie po dvaceti letech*, in *Člověk – pastýř stvoření*. Universum, revue přírodovědecké a technické sekce České křesťanské akademie, č.16, zima 1994/95

ZÁVĚR

Ze shromážděných a prostudovaných materiálů jsem došel k následujícím závěrům:

I. V oblasti základní ekologické problematiky

- Příroda je nejen zdrojem potravy, stavebních materiálů, léčiv, okrasných rostlin a zajímavých živočichů, ale v nenarušeném původním stavu i obrovský potenciál pro udržování příznivých životních podmínek, zabezpečujících čisté ovzduší, fertilitu a stabilitu půdy, neutralizaci škodlivých látek, vazbu skleníkových plynů atd. Je to také obrovská databáze - všech úspěšných i neúspěšných strategií nezbytných k udržení života.
- Ke komplikovanosti problematiky ochrany životního prostředí (obzvláště z pohledu globální perspektivy) často přispívá i řada přirozených dějů. Mnoho procesů a změn, které mohou být považovány za nepřirozené - antropogenní, může mít zcela přirozený základ (oteplování, změna výšky hladiny světového oceánu, migrace, vymírání a vznik druhů, šíření nemocí, přítomnost látek rozkládajících stratosférický ozon atd.). Platí to ale také naopak. Řada změn, které vnímáme jako "přirozený běh věcí", má základ v lidských aktivitách (rozšiřování nepůvodních druhů rostlin a živočichů apod.). Je posláním přírodních věd odhalit tyto souvislosti a dát tak objektivní podklad vědám společenským, které mohou lidské společnosti svými prostředky a metodami naznačit cesty k lepšímu soužití s přírodou.
- Z paleontologických výzkumů vyplývá, že extinkce⁷⁴ přírodních druhů nebo celých skupin druhů je součástí vývoje na této planetě. Rychlost vymírání však nikdy pravděpodobně nepřesáhla v dlouhodobém průměru více než asi 10 % druhů za 1 milión let, což je maximálně 1 – 5 druhů za rok. Ve srovnání s úbytkem druhů rostlin a živočichů dnes, je toto číslo zanedbatelné. Výzkumy prokázaly odůvodněnost názoru, že nebývalý úbytek rozmanitosti přírody má dnes na svědomí především člověk.

⁷⁴ Přirozené vymírání

- Hlavní příčiny ohrožení biologického bohatství Země a negativního ovlivňování životního prostředí na naší planetě lze jednak označit změny vzorců spotřeby přírodních zdrojů, ke kterým dochází v důsledku stále se zvyšujících nároků na uspokojování lidských potřeb a prudký nárůst lidské populace, která uplatňuje stále se zvyšující nároky na prostředí (čerpání zdrojů, zábor ploch, výstavba sídel atd.).
- Veškeré lidské činnosti, které považujeme za kultivaci přírodního prostředí (například odlesňování, odvodňování, zavlažování atp.) významně mění přirozené podmínky.

II. V oblasti Environmentální problematiky

- Etický princip vychází z předpokladu, že příroda má vlastní hodnotu, a jako taková by měla být chráněna. Tento princip není v Evropské smlouvě výslovně zmíněn, ale celá řada závazných environmentálních ustanovení EU, je založena na etické zásadě, že jednotliví tvorové mají právo na život a že všechny druhy mají právo na přežití.
- Environmentální politika EU je založena na etických principech, principech obecného dobra a na ekonomických principech. Tyto tři principy tvoří základ zásad trvale udržitelného rozvoje tak, jak byl definován na Summitu v Riu.
- Princip obecného dobra je založen na vztahu mezi degradací životního prostředí a lidským zdravím. Ochrana lidského zdraví je zmiňována jako jeden z důvodů pro environmentální politiku. Princip obecného dobra se navíc neomezuje pouze na současnou generaci, ale zabývá se také generacemi budoucími. Solidarita s budoucími generacemi, o které se také mluví jako o mezigenerační spravedlnosti, je jedním z klíčových důvodů pro směřování k trvale udržitelnému rozvoji.
- Snahy ekologických hnutí v České republice, ale i na celém světě, nejsou zbytečné. V porovnání z celkovou lidskou populací však tvoří jen poměrně nízké procento, které samo o sobě nemůže dokázat zabránit ničení životního prostředí. Může však rozhodně dát potřebný podnět k tomu, aby se nad problematikou ohrožení životního prostředí zamyslelo co nejvíce lidí a uvědomilo si, že v současné době se nechováme ke svému prostředí a tím k celé planetě zodpovědně a žijeme na úkor příštích generací. Musíme si však postupně osvojit pochopení triviálního poznatku - protože všichni chceme žít na této planetě, musíme se o ni začít společně i starat.

- Pro zlepšení současné situace je nezbytné, aby společnost zvažovala každý další svůj krok, protože může mít velice nepříjemné a kolosální následky. Je pochopitelné, že i při případném zlepšení ekologické situace nelze pozitivní efekt očekávat ihned, jeho účinky se projeví v delším horizontu, zřejmě až jako přínos pro příští generace.
- Z dosavadního průběhu aktivit existujících ekologických hnutí lze vyvozovat, že znemožní společnosti udělat radikální chyby environmentálního charakteru, jejichž následky by mohly být nezvratné. Pro tuto myšlenku je zaktivizovat co nejširší světovou veřejnost, která postupně přiměje své vlády, aby účinná ochrana životního prostředí obdržela potřebné priority a byla zakotvena v legislativě. Díky organizaci OSN musí vzniknout nadnárodní ekologická organizace, v jejíž programu musí být zahrnuta ochrana celkového ekosystému na celé zemi.
- překážky změn v realizaci udržitelného rozvoje a revitalizace životního prostředí mají charakter systémový, sociálně psychologický, genetický a filozofický
- přestože se na mnoha úrovních diskutuje o stavu odcizení člověka přírodě, je významnější jeho odcizení od vlastní zodpovědnosti,
- většina lidí v průmyslově rozvinutých zemích prosazuje svou svobodu, svá práva, ale neuvědomuje si povinnost omezit svoji spotřebu ve prospěch myšlenky revitalizace životního prostředí.

Celkové shrnutí:

Práce prokázala, že ekologická krize má své kořeny v krizi lidských potřeb a hodnot a to především v důsledku krize etického a morálního citění. Vhodné podmínky pro stimulaci tohoto stavu poskytla filosofie liberalismu⁷⁵ a hedonizmu⁷⁶ a z nich vyplývající politická, ekonomická a sociální uspořádání společnosti. Pozitivem liberalismu, který vznikl jako výraz emancipace člověka od předsudků společnosti, rozhodně je, že přiznal všem lidem stejnou svobodu, práva a možnost prosadit svou vůli a zájmy. Negativem se stalo, že toto právo přiznal pouze lidstvu, které se začalo považovat za pána a vlastníka přírody. Následným odcizením člověka od imperativu zodpovědnosti se příroda stala tím, co je vytěžováno podle tržního scénáře bez ohledu na globální důsledky.

⁷⁵ politické a ekonomické hnutí, směr zdůrazňující politickou a hospodářskou svobodu, toleranci, omezení vlivu státní moci, uznání soukromého vlastnictví

⁷⁶ pojetí slasti jako nejvyšší hodnoty, dobra

Vzhledem k tomu, že člověk je tvor vzdělaný a stále schopný se učit, je zde určitý důvod k optimismu. Práce ukázala, že existuje mnoho problémů, ale zároveň existuje i mnoho činností, kterými se vlády vyspělých zemí, zvláště pak zemí EU, snaží dosáhnout potřebných změn, protože bez kvalitního životního prostředí není možné ochránit jejich obyvatele.

Pomocí vzdělání a osvěty je nezbytné dosáhnout toho, aby většina lidí pochopila problémy a uvědomila si jak se chováme a jak se musíme chovat, aby se životní stav naší planety nezhoršil, tedy aby se co největší počet lidí začal chovat dle principů udržitelného rozvoje.

K zajištění vhodných podmínek pro realizaci úkolů udržitelného rozvoje přijala Česká republika v závěru roku 2008 novou Konceptci udržitelného rozvoje, ve které je propojeno bezpečí a udržitelný rozvoj (web MMR ČR⁷⁷) a která je v souladu s koncepcí EU, která zajišťuje rozvoj krajiny a rozvoj měst tak, aby se dosáhlo bezpečné komunity i bezpečné Evropy (7. rámcový program EU 2007 – 2013, web EU⁷⁸).

Uvědomuji si, že všichni lidé na Zemi nebudou dělat jen to, co je správné, ale i tak stačí, když se o to budeme alespoň snažit.

⁷⁷ POLITIKA ÚZEMNÍHO ROZVOJE ČR 2008 : [Http://www.mmr.cz/politika-uzemniho-rozvoje-cr-2008](http://www.mmr.cz/politika-uzemniho-rozvoje-cr-2008) [online]. 1996-28.11.2006 , 28.1.2009 [cit. 2009-01-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.mmr.cz/politika-uzemniho-rozvoje-cr-2008>>.

⁷⁸ 7. RÁMCOVÝ PROGRAM EU : [Http://www.fp7.cz/cz/dokumenty/dokid-5/](http://www.fp7.cz/cz/dokumenty/dokid-5/) [online]. 2006 , 2008 [cit. 2009-02-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.fp7.cz/cz/dokumenty/dokid-5/>>.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

Literární zdroje

1. **ČERVINKA, P.** *Ekologie a životní prostředí*. 1. vyd. [s.l.] : Česká geografická společnost, 2005. 118. ISBN 80-86034-63-1.
2. **DEJMKOVÁ, K., PETERKA, J.** *ekologická čítanka*. Různí autoři. Schváleno MŠMT ČR 1998 pro SŠ. Praha : Fortuna, 2001. 214 s. ISBN 80-7168-803-7.
3. **GARDAVSKÝ, V.** Poznávací, aplikační a vzdělávací funkce geografie. *Studia Geographica* 92, GGÚ ČSAV, Brno 1988 ISBN 99-907522-0X.
4. **HERCÍK, M.** 111 otázek a odpovědí o životním prostředí : chytrá kniha pro studenty, odborné pracovníky a širokou veřejnost. Ostrava : Montanex, 2004. 150 s. ISBN 80-7225-123-6.
5. **CHMIELEWSKÁ, E., BEDRNA, Z.** *Rizikové látky a environmentální hazardy*. 1 : Cicero, 2007. 111. ISBN 80-969678-03.
6. **KELLER, J., GÁL, F., FRÍČ, P.** *Hodnoty pro budoucnost*, Praha : G plus G, 1996. 94 s. ISBN 80-901896-4-4.
7. **KELLER, J.** *Až na dno blahobytu: Ke společenským kořenům ekologické krize*. 2. vyd. Brno : Hnutí Duha, 1995. 143 s. ISBN 80-902056-0-7.
8. **KLAUS, V.** *Modrá, nikoli zelená planeta : Co je ohroženo: klima, nebo svoboda?*. 2.rozš. vyd. [s.l.] : Dokořán, 2008. 216. ISBN 978-80-7363-243-4.
9. **KOHÁK, E.** *Zelená svatozář : Kapitoly z ekologické etiky (Studijní texty)*. 3. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. 203 s. ISBN 80-85850-86-9.
10. **KOVÁŘ, Pavel.** *Ekosystémová a krajinná ekologie*. 1. vyd. Universita Karlova : Karolinum, 2008. 90. ISBN 978-80-246-1507-3.
11. **KOLEKTIV AUTORŮ** *Lidské hodnoty a trvale udržitelný způsob života*. Sborník přednášek. Olomouc: vydáno ve spolupráci s Katedrou ekologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-7067-309-5.

12. **LIBROVÁ, H.** *Pestří a zelení : Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. 1. vyd. Brno, Hnutí Duha, 1994. 215 s. ISBN 80-85368-18-8.
13. **MATĚJČEK, T.** *Malý geografický a ekologický slovník*. 1. vyd. [s.l.] : Česká geografická společnost, 2007. 132, Ilustrace, Mapy. ISBN 80-86034-68-2.
14. **MÁCHAL, A.** *Malý ekologický slovníček*, HRADEC KRÁLOVÉ : Krajský dům dětí a mládeže (KDDM), 1990. 45 s. ISBN --
15. **MEZŘICKÝ, V.** *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 208 s. ISBN 80-7367-003-8.
16. **MOLDAN, B.** *Ekologie, demokracie, trh*, PRAHA : Informatorium (MŽP ČR), 1992. -- 119 s. ISBN 80-85368-19-6.
17. *Naše Země*. 1. vyd. [s.l.] : Fortuna Print, c2008. 208. ISBN 80-7321-162-9.
18. **PAULY, J.** *Životospřáva dostihového jezdce*. 1. vyd. Praha : Institut výchovy a vzdělávání MZe ČR, 1993. 265 s. ISBN 80-7105-047-4.
19. **PROUSEK, J., ČÍK, G.** *Základy ekologie a environmentalistiky*. 1. vyd. [s.l.] : STU, 2008. 212. ISBN 80-227280-89.
20. **PROCHÁZKOVÁ, D.** *Nástroje pro podporu ochrany obyvatelstva a udržitelného rozvoje*. In: *Ochrana obyvatelstva 2009 Ostrava 2009*. s. 246-256. ISBN 978-80-7385-059-3, ISSN:1803-7372.
21. **REICHHOLF, J.** *Žít a přežít v přírodě*. Přel. E. Kůs. 2. vyd. Praha : Euromedia Group – Ikar, 2002. 223 s. ISBN 80-249-0040-8.
22. **ŠUTA, M.** *Účinky výfukových plynů z automobilů na lidské zdraví*, Děti Země 2008 ISBN 80-86678-10-5.

Elektronické zdroje

1. **EKOLIST.CZ** [online]. 09.2006 , 1.1.2009 [cit. 2009-01-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=2149888>>. ISSN 1212-9410.
2. **EKOLOGIE : Příroda** [online]. 27.4.2005 [cit. 2009-03-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.priroda.cz/slovník.php?detail=962>>. ISSN 1801-2767
3. **ENVIRONMENTALISTIKA** : [Http://globaloteplovani.blogspot.com/](http://globaloteplovani.blogspot.com/) [online]. 9. 10. 2007 , 1. 3. 2009 [cit. 2009-03-02]. Dostupný z WWW: <<http://globaloteplovani.blogspot.com/search/label/>>
4. **ENVIRONMENTALISMUS** : *Wikipedie* [online]. 2002 , 20.1.2009 [cit. 2009-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekologismus>>.
5. **EVROPSKA-UNIE : EU** [online]. 30.05.2001 , 31.12.2008 [cit. 2009-01-05]. Dostupný z WWW: <http://europa.eu/index_cs.htm>.
6. **GREENPEACE**: [online]. 2002 , 31.12.2008 [cit. 2009-01-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.greenpeace.org/czech/about>>.
7. **HNUTÍ DUHA** : [online]. 2002 , 13.2.2009 [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hnut%C3%AD_Duha>.
8. **KONZUMERISMUS**: < *Wikipedie* [online]. 2002 , 13.3.2009 [cit. 2009-03-14]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Konzumerismus>>.
9. **POLITIKA ÚZEMNÍHO ROZVOJE ČR**: [Http://www.mmr.cz/politika-uzemniho-rozvoje-cr-2008](http://www.mmr.cz/politika-uzemniho-rozvoje-cr-2008) [online]. 1996-28.11.2006 , 28.1.2009 [cit. 2009-01-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.mmr.cz/politika-uzemniho-rozvoje-cr-2008>>.
10. **LIDSKÁ POPULACE NA ZEMI MUSÍ BÝT VÝRAZNĚ OMEZENA**: *Gnosis9* [online]. 2004 , 1.2.2009 [cit. 2008-07-19]. Dostupný z WWW: <<http://gnosis9.net/view.php?cisloclanku=2006010008>>.
11. **ZÁKON č. 17/1992 Sb. o životním prostředí ve znění zákona č. 123/1998 Sb. a zákona č. 100/2001 Sb.** Dostupné na WWW: <http://www.eis.cz/dokumenty/44_5_0_12005-10-29_18-25-54.htm>
12. **7. RÁMCOVÝ PROGRAM EU** : [Http://www.fp7.cz/cz/dokumenty/dokid-5/](http://www.fp7.cz/cz/dokumenty/dokid-5/) [online]. 2006 , 2008 [cit. 2009-02-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.fp7.cz/cz/dokumenty/dokid-5/>>.
13. **BIOSFERA**: [Http://www.zemepis.eu/stranka/biosfera](http://www.zemepis.eu/stranka/biosfera) [online]. 2006 , 12.12.2008 [cit. 2009-01-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.zemepis.eu/stranka/biosfera>>.

14. **ZEMĚ:** *Http://www.zemepis.com/Zeme.php* [online]. 2006 , 1.1.2009 [cit. 2009-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.zemepis.com/Zeme.php>>.
15. **ŘÍHOVÁ AMBROŽOVÁ, J.** *Eutrofizace*. From *Encyklopedie hydrobiologie : výkladový slovník* [online]. Praha: VŠCHT Praha, 2007 [cit. 2009-03-22]. Available from www: <http://vydavatelstvi.vscht.cz/knihy/uid_es-006/ebook.html?p=E007>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ALTENER	program EU o obnovitelných zdrojích energie
atp.	a tak podobně
BAS	British Antarctic Survey (Britský antarktický výzkumný program)
CFC	chlorované a fluorované uhlovodíky (freony)
CITES	nařízení EU, které zavádí Dohodu o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy divoké flory a fauny
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
MMR ČR	Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
NGO	Nevládní organizace (Non-governmental organization)
SAVE	program EU pro energetickou účinnost a některé produkční účinnosti a standardy označování produktů
SPŽP	Státní politiky životního prostředí
ŽP	životní prostředí

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1 Nástroje pro podporu řízení ochrany obyvatelstva a udržitelného rozvoje

Příloha č. 1: **Nástroje pro podporu řízení ochrany obyvatelstva a udržitelného rozvoje**

doc. RNDr. Dana Procházková, DrSc.
Univerzita Jana Amose Komenského, Praha

Výtah: Předmětem sdělení je souhrn a diskuse souboru disponibilních nástrojů veřejné správy pro zajištění udržitelného rozvoje lidského systému, bez kterého není ochrana obyvatelstva možná.

1. Úvod

Ochrana obyvatelstva je pochopitelným a základním cílem lidské společnosti i veřejné správy, která spravuje její činnosti. Není však možná bez udržitelného rozvoje systému, ve kterém obyvatelstvo žije. Na konci 70. let minulého století byl prosazován požadavek na trvale udržitelný rozvoj životního prostředí, protože lidé ke svému životu a pro svůj rozvoj potřebují kvalitní krajinu a kvalitní lidská sídla. Po reálném zvážení možností a schopností lidské společnosti je dnešním cílem pouze udržitelný rozvoj [1].

Koncept sledovaného řešení respektuje chráněné zájmy, kterými jsou životy, zdraví a bezpečí lidí, majetek, veřejné blaho, životní prostředí, infrastruktury a technologie, a jejich rozvoj v jednom systému tak, že se dbá na to, aby opatření provedená na ochranu jednoho chráněného zájmu nezvyšovala rizika jiného chráněného zájmu [2]. To znamená, že životní prostředí je ve zvoleném konceptu zohledněné a chráněné, ale není upřednostněné vůči životu, zdraví a bezpečí lidí a vůči dalším chráněným zájmům.

Pro pochopení příčin současného stavu a jeho problémů si je zase třeba uvědomit, proč vznikl požadavek na udržitelnost. Požadavek je totiž logickým výsledkem neustálého tlaku lidské společnosti na hospodářský růst, při kterém růst zátěže prostředí není nijak účinně a účelně řízen. Rozvoj moderních technologií sice přináší řadu výhod, ale současně činí lidskou společnost napadnutelnější a zranitelnější. Výsledkem „neřízenosti“ není jen zhoršená absorpční kapacita prostředí, nýbrž také snížené limity samotného rozvoje. Pokud pojem udržitelný rozvoj nemá být jen prázdným politickým pojmem, je žádoucí, aby jeho řízení přijalo za své některé prvky a přístupy tzv. systémového managementu, tj. řízení, které kromě cílů zaměřených na rychlé naplnění cílů člověka zohledňuje také životní prostředí, ve kterém člověk žije, tj. jedná se o řízení, které zajišťuje, aby kumulativní dopady lidské činnosti nepřekročily únosnost (absorpční schopnost a regeneraci) prostředí, které na základě současného poznání je chápáno systémově.

Management se proto zaměřuje na dlouhodobou udržitelnost. Jeho cílem je integrita systémů, protože systémové služby zajišťují život podporující funkce. Považuje člověka za součást systému, integruje lidskou činnost s ochranou přírodního prostředí a reaguje citlivě na potřeby lidí v kontextu ekosystémů. V každém řídicím procesu je důležitou částí kvalitní a kvalifikované rozhodování, a proto je zapotřebí v rámci požadovaného managementu vytvořit systémy na podporu rozhodování, poněvadž rozhodování vůči systémům je složité a musí mít vícedimenzionální charakter. ***Takto je chápáné současné řízení bezpečnosti území, které zajišťuje bezpečí a rozvoj základních chráněných zájmů, do nichž životní prostředí patří [2].***

2. Udržitelný rozvoj

Udržitelný rozvoj je více než vědecký koncept, je totiž morální výzvou pro společnost [2,3]. Je vlastně odpovědí na neodkladnou potřebu budoucího rozvoje založeného na novém vztahu mezi lidmi a na vztahu lidí k prostředí, ve kterém žijí. ***Strategie udržitelného rozvoje*** je podmíněna dobou vzniku a odpovídající úrovní poznání. Je srovnatelná s jinými systémy hodnot, které nemají konečnou podobu (např. systém lidských práv a svobod).

Směřuje k zajištění co nejvyšší dosažitelné ***kvality života*** pro současnou generaci a k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích s vědomím toho, že představují

budoucích generací o kvalitě života mohou být oproti našim odlišné. Proto ochranu obyvatelstva dnes i v blízké budoucnosti je nutné řešit v kontextu udržitelného rozvoje.

Téma udržitelného rozvoje se netýká jen zvyšování a udržování materiálního blahobytu, ale týká se také bdělosti, protože většina přírodních zdrojů není nekonečná (kvantita), a některé přírodní zdroje jsou také neustále kontaminovány (kvalita). Další dopady se dají očekávat od potenciálních změn klimatu. Problémy měst (nedostatek vody, půdy, kontaminace chemická a biologická) ukazují, že problémy jsou složité v biofyzikální oblasti a kontroverzní v socioekonomické oblasti. Sledované systémy jsou složité a mnoho procesů se nedá přímo pozorovat. V socioekonomické oblasti se všechna rozhodnutí dají charakterizovat množstvím konfliktních cílů. Aby vztah mezi lidskými sídly a biofyzikálním prostředím (krajinou) byl i v budoucnu vyvážený, je třeba k řešení problémů tzv. „šedé“ (tj. lidmi vytvořené) a „zelené“ (přírodní) infrastruktury uplatňovat nový přístup, který je založený na řízení bezpečnosti v integrálním pojetí.

Neexistuje obecná shoda na formulaci problémů udržitelnosti veřejného blaha (blahobytu) lidské společnosti v kontextu se systémovými službami. Každé dosavadní řešení je dočasné, protože se neustále balancuje mezi konkurujícími si zájmy a společenskými cíli (jsou-li stanoveny). Je obtížné řešit problémy rozhodování jednoznačně vzhledem k měnícímu se charakteru rozhodovacího procesu. V rozhodování se řeší tato dilemata:

- vztah mezi riziky a přínosy (často větší přínos pro lidi znamená zvýšené riziko pro ekosystémy – přírodní prostředí),
- časový konflikt mezi současnými a budoucími potřebami,
- sociální konflikt (vztah potřeby jedince a celku).

Protože rizika byla, jsou a budou a nová budou přibývat, tak pro ochranu obyvatelstva a udržitelný rozvoj systému, ve kterém lidé žijí musí být ke snižování zranitelnosti prováděna taková opatření, která respektují všechny chráněné zájmy. To znamená, že není přípustné provést opatření, která sníží zranitelnost jednoho nebo dvou chráněných zájmů a zároveň výrazně zvýší zranitelnost jiného chráněného zájmu. Proto je třeba na všech úrovních řízení implementovat pro-aktivní systém řízení bezpečnosti, ve kterém se upraví řízení rizik do takové formy, která respektuje všechny chráněné zájmy a bere v úvahu existující a prokázané vnitřní závislosti a která je zaměřená na bezpečí a udržitelný rozvoj.

3. Nástroje veřejné správy

Základním cílem řízení věcí veřejných (tj. řízení bezpečnosti ve smyslu zmíněném výše) je zajistit přijatelnou úroveň bezpečí v lidském systému, které v sobě inherentně obsahuje dostatečnou úroveň udržitelného rozvoje. Protože nelze zanedbat skutečnost, že lidské zdroje jsou omezené a že každá činnost i opatření vyžaduje zdroje, síly a prostředky, tak bezpečí odpovídá stavu lidského systému, ve kterém mezní náklady na prevenci se rovnají mezním nákladům na odstranění škod (tj. nákladům na odezvu a obnovu) [4]. To znamená, že nástroje bezpečnostní politiky, kterou se řízení bezpečnosti uvádí do praxe, jsou:

- koncepce, které vytyčují cíle bezpečnostní politiky,
- strategie, které určují základní způsoby, kterými bude cílů dosaženo,
- plány, které podrobně popisují a zahrnují činnosti v určitém časovém harmonogramu,
- nástroje a instituce, tj. zdroje, síly a prostředky, kterými se dosahuje splnění cílů bezpečnostní politiky.

4. Strategie pro udržitelný rozvoj krajiny a lidských sídel

Základní principy péče o krajinu a sídla jsou zakódovány v konceptech ochrany a tvorby životního prostředí obecně a speciálně pak v konceptech ochrany přírody. Základní legislativní prostředky a nástroje v České republice jsou:

- zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) a příslušné vyhlášky v platném znění,
- zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny,
- vyhláška č. 166/2005 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny,
- zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu.

Zásady péče o krajinu a lidská sídla vymezuje nadřazený mezinárodní dokument *Evropská úmluva o krajině* (2000) ve smyslu kategorie provádění krajinné politiky, tj. *“krajinná politika znamená vyjádření všeobecných zásad, strategií a orientací kompetentními veřejnými orgány, které umožňuje přijetí specifických opatření, zaměřených na ochranu, správu a plánování krajiny“*.

Péče o sídla je předmětem vědecké disciplíny urbanismu. V mezinárodním konceptu jsou zásady péče o lidská sídla precizovány v souboru dokumentů *„Charta moderního urbanismu“*, do kterého dle práce [5] patří:

- Athénská charta z r. 1933,
- Torremolinská charta z r. 1983 (Evropská charta regionálního a prostorového plánování, přijatá 20. května 1983 v Torremolinos, Španělsko),
- Aalborská charta z r. 1994 (Charta evropských měst a obcí směřujících k udržitelnému rozvoji, schválená účastníky Evropské konference těchto měst v Aalborgu, Dánsko, 27. května 1994),
- Nová Athénská charta z r. 1998 (Zásady plánování měst, vypracované Evropskou radou urbanistů).

Na základě analýzy obsáhlých textů v uvedených dokumentech (protože urbanista a architekt má vlastnosti bohéma a pohádkového vypravěče) je třeba upozornit na *Novou Athénskou chartu*, a to na znění odstavce 3.10 *Zdraví a bezpečí*, ve kterém se praví: ***„Prvořadou důležitostí mají ve městech s velkým soustředěním obyvatelstva a aktivit problémy ochrany zdraví a bezpečí. Souvisí to se třemi faktory: vojenskými akcemi, přírodními pohromami a ohrožením sociálními konflikty, občanskými nepokoji nebo kriminalitou. Chudoba a špatný zdravotní stav jsou často součástí deprivací a dehumanizačních vývojových spirál, postihující některé klíčové části měst po celé Evropě. V konfliktních oblastech by měla být podporována a prosazována koncepce nebojových městských zón jako součást mezinárodních dohod. Opatření na ochranu před přírodními pohromami by měla být na všech úrovních součástí plánů rozvoje a správy měst. Plánováním by měla být podporována opatření proti příčinám sociálních nepokojů a zločinnosti ve městech. Plánování by mělo napomoci obnově smyslu pro občanské vztahy a společenskou pohodu, zvyšující úroveň osobního bezpečí ve městech.“***

V ČR vznikl v posledních 15 letech fenomén, že ačkoliv obyvatel země statisticky nepřibývá, zábory ploch přírodního prostředí, zemědělské půdy, pozemků určených pro plnění funkcí lesa a zeleně v urbánním prostředí enormně narůstají. Přitom zůstávají nevyužité rozsáhlé objekty a plochy po lidských aktivitách, které byly přírodě již odebrané, jsou technicky vybavené a jsou v dosahu existující dopravní obsluhy. Zdravý rozum i praktiky dobrého hospodáře stanovují, že příliv nového kapitálu a nových ekonomických aktivit je proto třeba orientovat na tyto nevyužité nebo špatně využitě plochy i za cenu investování do sanací starých ekologických zátěží a do modernizace technické a dopravní infrastruktury, a to i z veřejných rozpočtů. Cílem je racionální funkční využití urbanizovaného území v duchu evropských tradic, tj. v rámci kompaktní městské zástavby, neurbanistická anarchie na úkor přírody a krajiny, cestou „nejmenšího odporu“.

Základními nástroji pro udržení urbanistické kompozice a krajinného obrazu sídla jsou prostorové plány, územní plány a regulační plány opírající se o urbanistické koncepce. Urbanistická koncepce vychází z daností území a z politik kulturního, sociálního a ekonomického rozvoje harmonizovaného s požadavky na udržení a rozvoj ekologických hodnot území a zachování přírodních zdrojů.

Pro komplexní řešení problematiky urbanizované krajiny jsou běžné rámce a postupy územního plánování omezující. Vztahy přírodních prvků a systémů k urbánním prvkům a systémům ve struktuře sídla, periurbánní krajiny a vztahy na volnou krajinu je nutno řešit prohloubením této problematiky v územně plánovací dokumentaci - krajinným plánem.

Informačními zdroji pro tvorbu politik a koncepcí jsou odvětvové dokumenty – analýzy a dílčí koncepce – pořizované na úrovni územně plánovacích podkladů – generelů a studií (koncepce prostorových vztahů, veřejných prostorů, celoměstského systému zeleně, rekreace, turistiky a cestovního ruchu atd.). Uvedené myšlenky jsou podrobně uvedeny v dokumentu [6].

S ohledem na dominující podíl zemědělské a lesní půdy v ČR nelze přehlédnout *Soubor agro-environmentálních opatření EU* (původní Nařízení Rady 2078/92). Tento soubor opatření zahrnoval takové zemědělské produkční postupy, které jsou kompatibilní s požadavky na ochranu životního prostředí a udržování venkova. Členské státy vypracovaly programy, na základě kterých podporovaly následující aktivity:

- uvádění půdy do klidu (set-aside),
- údržba opuštěné půdy (zemědělské, lesnické),
- nepotravinářská produkce,
- zalesňování zemědělské půdy,
- extenzifikace chovu hospodářských zvířat,
- extenzifikace rostlinné produkce (včetně zavádění trvalých travních porostů),
- podpora produkčních technologií šetrných k životnímu prostředí (ekologické zemědělství),
- chov ohrožených plemen,
- pěstování plodin ohrožených ztrátou genetického materiálu,
- snížení úrovně vstupů (průmyslových hnojiv, přípravků na ochranu rostlin),
- management půdy, podporující rekreační aktivity a přístup veřejnosti na pozemky,
- školení zemědělské veřejnosti o způsobech hospodaření, kompatibilních s požadavky ochrany životního prostředí.

Na základě nové AGENDY 2000 je od 1.1.2000 v platnosti nové nařízení Rady EC 1257/1999, které zjednodušuje právní rámec a sjednocuje dřívějších 13 nařízení pod nařízením jedno. Obsahuje celkem 22 opatření pro rozvoj venkova, z nichž právě soubor agro-environmentálních opatření je povinný pro všechny členské státy EU. Kandidátské státy se připravují na realizaci těchto schémat prostřednictvím pilotních projektů nebo nového předvstupního nástroje, programu SAPARD. Z nařízení 1257/99 lze uvést např. tato opatření:

- podporování nepotravinářské výroby (viz článek 2),
- podpora udržitelného lesního hospodářství (viz článek 2),
- podpora zachování a posílení systémů hospodaření charakterizovaných nízkými vstupy (viz článek 2),
- podpora ochrany a posílení vysoké hodnoty přírody a udržitelného zemědělství, které respektuje požadavky ochrany životního prostředí (viz článek 2),
- podpora pro méně příznivé oblasti a oblasti s ekologickými omezeními (viz článek 13),
- podpora zemědělských metod šetrných k životnímu prostředí (článek 22),

- lepší zpracování a odbyt zemědělských výrobků (přispívající mj. k ochraně životního prostředí) – (viz článek 25),
- podpora na zalesnění zemědělské půdy, pokud bude slučitelné s požadavky na ochranu životního prostředí (viz článek 31),
- posílení přizpůsobivosti a rozvoje venkovských oblastí mj. ve směru ochrany životního prostředí z pohledu zemědělství a lesnictví a ochrany krajiny i zlepšování péče o zvířata (viz článek 33).

V České republice existuje v současné době nařízení vlády č. 24/1999 Sb., na základě kterého jsou podporovány mimoprodukční funkce zemědělství. V důsledku nového nařízení EC 1257/99 bude současná úprava vládního nařízení ČR harmonizována tak, aby v maximální míře odpovídala současným požadavkům nařízení EC1257/99.

Podle práce [7] je třeba konstatovat, že zatímco k ochraně původní přírody a krajiny či přírody a krajiny jen mírně antropizované máme řadu nástrojů, tak s ochranou tzv. volné krajiny kulturní, na pohled nepříliš efektní, ale pro *genia loci* Evropy fundamentální, to dobré není. Vlastně nemáme žádný výrazný nástroj k ochraně takové volné krajiny a k podpoře jejího stávajícího rázu, tj. chybí opatření k ochraně krajiny, která nesplňuje kritéria CHKO (chráněné krajinné oblasti), a zvláště chráněných území (navíc se stále nedaří připravit prováděcí vyhlášku k tzv. krajinnému rázu, jak žádá Státní program ochrany přírody a krajiny).

5. Úkoly české veřejné správy

Analýza situace v České republice [8] odhalila jisté překážky, které znemožňují veřejné správě řešit racionálně úkoly. Jedná se o:

- nejasnou odpovědnost za strategická rozhodnutí,
- byrokratické struktury bránící toku znalostí, které jsou nutné pro řešení problémů,
- legislativní alibismus,
- neexistuje vhodná metodika strategického řízení veřejné správy.

Proto česká veřejná správa se musí soustředit v oblasti krajiny a lidských sídel do tří klíčových bodů, a to zajistit:

1. Soulad s Evropskou úmluvou o krajině.
2. Zohlednění charakteristiky relevantních vývojových trendů.
3. Aplikaci multikriteriální analýzy a tvorbu variant (scénářů).

Ad 1. V souladu s dokumentem Rady Evropy [9] česká veřejná správa musí ve své činnosti zohlednit některé skutečnosti, např.:

- zavést postupy pro účast veřejnosti, místních a regionálních orgánů a jiných stran, které jsou zainteresovány na definování a provádění krajinných politik,
- začlenit krajinu do svých politik územního a prostorového (urbánního) plánování, do své kulturní, environmentální, zemědělské, sociální a hospodářské politiky, jakož i do ostatních politik s možným přímým či nepřímým dopadem na krajinu,
- rozvinout školní a vysokoškolské vzdělávací programy, které se v rámci příslušných disciplin zaměří na hodnoty spjaté s krajinou a na otázky týkající se její ochrany, správy a plánování,
- vymezit své vlastní typy krajiny na celém svém území, analyzovat jejich charakteristiky, síly a tlaky, které je mění, zaznamenávat jejich změny atd.

Ad 2. V své činnosti česká veřejná správa musí vycházet z obecně známých vývojových trendů, které se opírají o společenský, ekonomický a mezinárodně politický vývoj. Zásadní vývojové tendence aktuálně platné pro naše území uvádí Bedrna [10]. V prezentované podobě jde o prognostický vějíř, ve kterém predikce jevů obsahuje parametr pravděpodobnosti.

Vstupem České republiky do EU doznává český venkov dalších změn. Ty se dotýkají zvláště šancí zdejší zemědělské a zpracovatelské výroby obstát v prostředí volného evropského trhu. Díky silné intervenční politice ministerstva zemědělství a také schopnosti velkovýroby nezažije domácí zemědělství zřejmě v první fázi větší otřes, v dalších je však budou čekat silné tlaky na cenu a kvalitu, zemědělství zřejmě dozná výraznějších strukturálních změn a stane se činností více exkluzivní. Spolu s otevřením trhu budou existenčně dotčena i mnohá navazující průmyslová odvětví jako zemědělské zásobování a nákup, zpracovatelský a potravinářský průmysl, distribuční firmy, průmysl chemie a strojírenství, zařízení obchodu a služeb. Očekává se, že vstup mezi evropskou konkurencí řadu těchto výrobců a poskytovatelů služeb výrazně oslabí, nebo je i zlikviduje. To bude mít další výrazné dopady na stability regionálních ekonomik. Situace není dobrá ani ve venkovském trhu práce a v sociální sféře. V českém zemědělství pracuje dnes oproti roku 1989 jen zhruba třetina lidí, naopak na podpoře žije v řadě vesnic téměř polovina všeho praceschopného obyvatelstva. Nezaměstnanost postihuje zvláště ženy ve středním věku a starší, řada venkovských mladých lidí odchází za prací do měst, přirozené přírůstky obyvatelstva nestačí krýt úbytky přirozenou obměnou a migrací.

Je třeba převzít zkušenosti z EU, neboť zemědělská politika EU se problematikami potravinové nadprodukce kontinentu a nově i potřeby pro zachování venkova a venkovského způsobu života systematicky zabývá. Aktuálním cílem těchto snah je:

- dosažení rovnováhy mezi produkčními a mimoprodukčními funkcemi venkova,
- orientace na zachování tradičních sociálních a hospodářských vlivů venkova,
- zájem na využívání schopností venkova k poskytování originálních nabídek a služeb.

Smyslem zmíněné politiky je vyrovnání šancí na udržitelný rozvoj mezi urbanizovanými a venkovskými oblastmi, a zvláště prevence vedoucí k udržení tradičních a přirozených funkcí venkova, jeho společenské důležitosti, výrazové i významové originality, nenahraditelnosti jeho produkčního, sociálního, kulturního a duchovního rozměru. Tyto snahy mají zabránit tomu, aby venkov významově neoslábl natolik, že by se stal zdrojem širších sociálních a společenských obtíží. Značný význam je proto přikládán zajištění dobré dopravní dostupnosti a obsluhy venkova, rozvoji E-techniky jako prostředku pro uplatnění práce v místě kvalitního bydlení, podpoře komunálních a rodinných aktivit při poskytování specificky zaměřených služeb, hledány jsou pobídky pro přilákání mladých odborníků nebo podnikatelů a jejich rodin do místních společenských nebo výrobních struktur, rozšiřuje se propagace venkovských forem zdravého a klidnějšího života, tolerovány jsou i praktiky výměn výrobků a služeb za místní nezdaňované "měny", apod.

Posledním evropským trendem, který se uplatňuje v krajinném zázemí zvláště velkých měst, je skupování produkčně nadbytečných zemědělských polností pro vysazování pří- městských rekreačních lesů a parků. Ty bývají vybaveny pěšími a cyklistickými stezkami, jezdeckými areály, hřišti, koupališti, zařízeními pro zábavu, sport a stravování. Potvrzuje se tím stoupající tržní síla krátkodobého až jednodenního odpočinku, uplatňovaného zatím nejvíce v prostorách aglomerací. Díky motorizaci roste zájem i o krátkodobé rekreační využívání vzdálenějších lokalit s oddychovými atraktivitami.

Ad 3. Konečně při posuzování regionálních rozvojových koncepcí a programů musí česká veřejná správa důsledně uplatňovat zásadu zpracování reálných a proveditelných variant (scénářů) a jejich posuzování na základě formalizované a ověřené metodiky multikriteriální analýzy. Byrokratický systém se vyznačuje pohodlností myšlení a není ochoten proto přijmout poznání, že bez existence souboru reálných variant nelze vybrat variantu optimální (tzv. superiorní). K tomu účelu musí být vybudován podpůrný systém rozhodování ve smyslu kategorie DSS (Decision Support System), zakomponován kvalifikovaný hodnotový systém soustředěný na lidské bezpečí a udržitelný rozvoj lidské společnosti [11].

Obecně rozvinuté teoretické i praktické poznatky v oblasti SEA (strategické hodnocení životního prostředí) kladou důraz [4] na:

- identifikování a posouzení potenciálního užitku a nepřijatelného dopadu pohrom a různých interakcí v lidském systému,

- využívání křížové incidenční matice interakcí pro identifikování příslušného dopadu spolu s dalšími standardními metodami pro SEA,
- analyzování vlivů přímých, nepřímých a kumulativních,
- péči ekologicky citlivým oblastem a křehkým ekosystémům,
- identifikaci a popis variant,
- identifikaci a popis priorit,
- volbu náhradní hodnoty (trade-offs),
- výběr preferované varianty z integrovaného hlediska společných cílů ekonomických, environmentálních a udržitelného rozvoje.

Hledisko ekonomické při konečném výběru varianty není na prvním místě uváděno náhodně, protože naopak při určování priorit mezi jednotlivými činnostmi je požadována maximalizace ekonomického potenciálu regionu. Mimořádnou pozornost je třeba věnovat posouzení potenciálně možných kumulativních dopadů v regionu.

6. Závěr

Ochranu obyvatelstva zahrnuje dle platného dokumentu [12] stát a jeho veřejná správa pod vedením Ministerstva vnitra. Udržitelný rozvoj krajiny a lidských sídel zajišťuje Ministerstvo pro místní rozvoj za podpory Ministerstva životního prostředí, Ministerstva zemědělství, Ministerstva průmyslu a Ministerstva dopravy. Na základě výše uvedených skutečností je třeba, aby byla dobrá spolupráce a návaznost mezi ochranou obyvatelstva a udržitelným rozvojem krajiny a lidských sídel. Česká veřejná správa se musí soustředit v oblasti krajiny a lidských sídel do tří klíčových bodů, a to zajistit:

1. Soulad s Evropskou úmluvou o krajině.
2. Zohlednění charakteristiky relevantních vývojových trendů.
3. Aplikaci multikriteriální analýzy a tvorbu variant (scénářů).

Literatura

- [1] www.mmr.cz: Koncepce udržitelného rozvoje ČR. In: Strategie regionálního rozvoje České republiky pro léta 2007-2013. Prosinec 2008.
- [2] Procházková, D.: *Strategie řízení bezpečnosti a udržitelného rozvoje území*. ISBN 978-80-7251-243-0, PA ČR, Praha 2007, 203p.
- [3] OECD: *Towards Sustainable Development Environmental Indicators*. OECD, Paris 1991.
- [4] Procházková, D.: Územní, nouzové a krizové plánování. V tisku.
- [5] Hruža, J.: *Charty moderního urbanismu*. ISBN 80-902945-4-5. AGORA, Praha 2002.
- [6] MŽP: *Zásady péče o urbánní prostředí*. Předběžná zpráva. MŽP ČR 2004, 86p., www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\$pid/MZPMAF9QXPJE.
- [7] Kužvart, M.: *Ochrana kulturního dědictví* (ze zahajovacího projevu na panelu pořádaném STUŽ). In: Zpravodaj MŽP, X (2000) No 5, www.env.cz.
- [8] Procházková, D. et al.: *Pomocný multikriteriální systém pro rozhodování ve prospěch udržitelného rozvoje krajiny a sídel*. Kompendium pro veřejnou správu. ISBN 978-80-254-0885-8. CITYPLAN, spol. s r.o., Praha 2007, 96p.
- [9] Rada Evropy (2000): *Evropská úmluva o krajině*. Florencie, 20.10.2000.
- [10] Bedrna, J.: *Obecné úvahy o vývoji českého venkova*. In: Venkov – jeho proměny a územní plánování. Sborník ze semináře Telč 21. – 22. 4. 2005. Ústav územního rozvoje, Brno, 62p.
- [11] Procházková, D.: *Podmínky udržitelného rozvoje krajiny a lidských sídel, kritické prvky a příslušná kritéria*. Odborná zpráva č. 5 k projektu MZe 1R56002. CITYPLAN spol. s r.o. Praha 2007. 258p.
- [12] www.mvcr.cz: Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015.

ABSTRAKT

Vocetka Pavel :

EKOLOGICKÁ KRIZE JAKO KRIZE LIDSKÝCH POTŘEB A HODNOT

bakalářská práce.

České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2009. 50 s.

Vedoucí bakalářské práce : **doc. RNDr. D. Procházková, PhD., DrSc.**

Klíčová slova:

Základní ekologické pojmy - ekologie, životní prostředí, ekosystém, trofický řetězec;
příčiny ekologických problémů;

globální klimatické změny;

zásadní důvody ochrany přírody;

environmentalistika;

environmentální politika EU;

udržitelný rozvoj (charakteristika, strategie, úkoly);

Česká republika a ochrana životního prostředí;

překážky zaváděných forem udržitelného rozvoje.

Práce se zabývá posouzením vlivu krize lidských potřeb na ekologickou krizi. Seznamuje se základními ekologickými pojmy, environmentální problematikou a její odezvou v environmentální politice EU s dalším zaměřením na realizaci v České republice. Posuzuje překážky omezující zavádění nových forem udržitelného rozvoje a odhaduje prognózu perspektivy zajištění vhodných podmínek pro realizaci úkolů udržitelného rozvoje a revitalizace životního prostředí na této planetě.

ABSTRACT

Vocetka Pavel :

ECOLOGICAL CRISIS LIKE CRISIS HUMAN NEEDS A FUNDS

České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2009. 50 s.

Vedoucí bakalářské práce : **Assoc. Prof., RNDr. D. Procházková, PhD., D.Sc.**

Key words:

Fundamental ecological terms - ecology, environment, ecosystem, trophic descriptor;

Ecological problems causes;

Global climatic changes;

Fundamental arguments for nature protection *///conservation = zachování ///*,

Environmental science;

The EU environmental policy;

Sustainable development (characteristics, strategy, tasks);

Czech Republic and environment protection;

Obstacles of sustainable development implementation

The work deals with appraisal of impact of crisis of human needs to ecological crisis.

It gives the basic ecological terms, environmental problems and their response to The EU environmental politics and with further implementation in the Czech Republic. It looks on obstacles limiting the implementation of new forms of sustainable development and it forecasts the perspectives of ensuring the suitable conditions for implementation of tasks supporting sustainable development and revitalisation of environment in our Planet.